

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

# ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ  
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

Ὅλον ἔστι περὶ τοῦ ἄν. θεοῦ καὶ ἀθανάτου  
βουλεύσαστο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ  
τῶν αὐτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θεάγης.)



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1881

δα εἰς τὸ μωρὸν τοῦτο πάθος, τὴν αἰτίαν τοσοῦτων καταστροφῶν, τὴν δυστυχίαν τοσοῦτων οἰκογενειῶν, τὴν μάστιγα τῆς κοινωνίας.

Περαίνοντες τὸ κεφάλαιον τοῦτο συσταίνομεν μέτρον τι καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀφιερωτέον διὰ τὰς παιδιας χρόνον. Ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν παντί, ἡ ὑπερβολὴ εἶνε βλαβερὰ. Ἡ πολλὴ ἐργασία καταπονεῖ τὸ πνεῦμα, ἡ δὲ πολλὴ ἐν ταῖς παιδιαῖς ἐνασχόλησις καθιστᾷ αὐτὸ ἀδρανές, ἀπαθές, καὶ ἐμποιεῖ ἀποστροφὴν καὶ ἀηδίαν πρὸς τὴν ἐργασίαν.

## Κ Ρ Ι Σ Ι Σ

ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ

ΜΑΡΑΘΕΕΙΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ

Κ<sup>ο</sup>ν ΠΕΡΙΚΑ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ

Τῆ 28 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1880

ΕΝ Τῷ ΕΛΛΗΝΙΚῷ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚῷ ΣΥΛΛΟΓῷ

Κύριοι,

Ἀληθέστατα ἐλέχθη, ὅτι ἡ τῶν παίδων ὀρθὴ παιδεία καὶ ἀνατροφή ἔχει πρὸς τὸν ὅλον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν καταρτισμὸν ἔθνους τινός, ὡς ἡ στερεὰ καὶ κατὰ πάντα ἐπιτηδεῖα καὶ προσήκουσα θεμελίωσις εὐρέος καὶ ὀγκώδους οἰκοδομήματος· καὶ ὅτι ἄρα ὅπως σύμπασα ἡ περὶ τὴν ἀνέγερσιν οἰκοδομήματός τινος σπουδὴ πᾶσα τελευτῶσα ἀποβαίνει φρούδη ἂν πλημμελῶς καὶ ἐφημέρως ἐθεμελιώθη τὸ οἰκοδομούμενον, οὕτω κενὸς καὶ

μάταιος ἀποβαίνει κατ' ἀνάγκην ἐν τέλει σύμπας ὁ πολὺς καὶ ἐνζήλος ἀγὼν ἔθνους τινὸς ἀγωνιζομένου νὰ μορφώσῃ καὶ καταρτίσῃ ἑαυτὸ κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς, ἂν μὴ βαίνῃ, ὡς ἐπὶ ἀσείστων θεμελίων, ἐπὶ τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν παιδῶν. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶνε τόσον ἀπλή καὶ καταφανής, ὥστε οὐδεὶς ἀρνεῖται αὐτήν. Ἄλλ' εἴ πέρ ποτε ἄλλοτε σήμερον ἐτρέπη ἢ προσοχὴ πάντων ἐπὶ τὴν μελέτην καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀληθείας ταύτης· καὶ πολιτεῖαι καὶ ἰδιῶται ἐναμίλλως νῦν ἀγωνίζονται παρ' ἅπασιν τοῖς ἡμερωτέροις λαοῖς νὰ πορισθῶσι πολλὰ ἐξ αὐτῆς καὶ μέγιστα ὠφελήματα.

Τῆς εὐεργετικῆς ταύτης ἀμίλλης βεβαίως δὲν πρέπει νὰ διατελέσωμεν οἱ Ἕλληνες θεαταὶ μόνον περίεργοι, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ καταστῶμεν καὶ κοινωνοὶ δραστήριοι, προθυμότατα ἀγωνιζόμενοι ὅπως τύχῃσι τὰ ἡμέτερα τέκνα νομίμου καθόλου παιδείας, ἣν δικαίως οἱ ἡμέτεροι πατέρες ἐκάλεσαν πηγὴν καὶ ρίζαν πάσης καλοκάγαθίας. Διὸ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐφροσύνης ὀφείλομεν νὰ χαιρετίσωμεν καὶ τὴν παρ' ἡμῖν νεωστὶ ἀρξάμενην καὶ φιλοτίμως γινομένην εὐγενῆ ταύτην ἀμίλλαν, καὶ μετὰ συμπαιδείας καὶ ἐνδιαφέροντος νὰ παρακολουθῶμεν τὴν ἀξιέπαινον σπουδὴν τῶν ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ φιλοτίμως ἀγωνιζομένων. Ὅτι δὲ καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα νὰ κατανοῶμεν καὶ νὰ αἰσθανώμεθα τὴν δύναμιν καὶ ὠφέλειαν τῆς ἀγαθῆς ταύτης ἀμίλλης ἀπόδειξις πρόκειται τὰ παρ' ἡμῖν ἐμφανιζόμενα εἴτε πρωτότυπα βιβλία, εἴτε μεταφράσματα, τὰ παιδαγωγικὴν καθόλου ὑπόθεσιν ἔχοντα, ἀπόδειξις πρόκειται αὐτὸς ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ὁ κυριώτατος, ἵνα μὴ εἶπω μόνον, μέλημα ἔχων τὴν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς παρ' ἡμῖν καθόλου ἐκπαιδεύσεως, καὶ τέλος πάντων, Κύριοι, ἀπόδειξιν τούτων ἔχομεν αὐτὴν τὴν εὐγενῆ ἀγάπην τοῦ ἡμετέρου ἀγωνοθέτου πρὸς τὴν ὀρθὴν καὶ νόμιμον παρ' ἡμῖν παιδείαν καὶ ἀγωγὴν, ἣτις χαιρόντας συνήγαγεν ἡμᾶς σήμερον ἐνταῦθα.

Καὶ τίς δὲν χαίρει βλέπων ἐνθέρμως προνοοῦντας οὕτως ἀγαθῶν πραγμάτων καὶ ἄνδρας ἀλλοτριώτερα τῆς τοιαύτης φροντίδος ἐπαγγέλματα μετερχομένους; Ὅταν ἡ ἀγάπη ἀγαθοῦ τινος πράγματος περιφοιτᾷ διαπλουμένη οὕτω εὐρέως, τότε τίς δὲν προσδοκᾷ ταχίστην καὶ μεγίστην προαγωγὴν αὐτοῦ;

Πρὸς ταῦτα λοιπὸν ἀποβλέποντες δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπαινέσωμεν ἐπαρκῶς τὴν εὐγενῆ γνώμην τοῦ ἡμετέρου ἀγωνοθέτου, ὅστις ὅμως τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ προαίρεσιν μεζονος ἔτι ἐπαίνου ἀπέδειξεν ἀξίαν, διότι οὐ μόνον κατέστησε παιδαγωγικὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ ἔταξεν ἅμα ἀγωνοδίκην τὸν ἡμέτερον Σύλλογον. Οὐδεὶς δὲ βεβχίως ἀρνεῖται ὅτι ἡ

τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀγῶνων ἐποπτεία εἶνε λυσιτελεστάτη, διότι εἴπερ τις ἄλλος δύναται οὗτος τὸ μὲν νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ ψυχαγωγῇ τὴν παιδαγωγικὴν παρ' ἡμῖν σπουδὴν, τὸ δὲ νὰ περιστέλλῃ τὰς ἀτακτοτέρας αὐτῆς ὁρμᾶς, κανονίζων καθόλου τὴν παιδαγωγικὴν κίνησιν καὶ οἷον τρέπων αὐτὴν εὐθύτερον εἰς τὸν πρὸς ὄν τείνει ὄρον. Ἡ τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ὅσον πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν περὶ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἐνασχολήματα ψυχρότητα καὶ νάρκη, τόσον πάλιν ὀφείλομεν νὰ κολάζωμεν καὶ περικόπτομεν τὴν φλεγμαίνουσαν ἐκείνην καὶ ἐπιπόλαιον ὁρμὴν, ἣτις καλεῖται συρμός, ἐξ οὗ γεννᾶται ὁ προτροπάδην καὶ ἄκοσμος ἐκείνος συνωστισμὸς ἐπιστημόνων, παρεργομαθῶν ἢ καὶ παντάπασιν ἀνικάνων, ὅστις ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀγῶσι τελευτῶν ἀποτέλεσμα ἔχει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, νὰ βλέπωμεν προεξανισταμένους μὲν τοὺς ἀσθενέστερον ἔχοντας πρὸς τὸν ἀγῶνα, ὑστεροῦντας δὲ τοὺς ἀθλητικωτέρους;

Τούτων ἕνεκα πρέπει ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡ ἀυστηρότης νὰ εἶνε ἀχώριστος σύντροφος τῆς ἐπιεικείας καὶ εὐμενείας, ἣν δικαίως γεννᾷ τὸ εὐγενὲς τῆς ἀμίλλης καὶ τοῦ φρονήματος τῶν διαγωνιζομένων. Ἄλλ' ἡ ἐπιεικεία καὶ ἀυστηρότης οὐδαμοῦ χρήζουσι τόσον ἐπιμελοῦς καὶ σώφρονος συγκράσεως, ὅσον παρ' ἡμῖν, οἵτινες ἀψικωρότεροι τῶν ἄλλων ὄντες, ὅσον ταχέως καὶ ἀθρόοι εἰσπηδῶμεν εἰς ἔργον τι, τοσοῦτον ραγδαίως πάλιν ἀποχωροῦμεν αὐτοῦ ἀπομαραινομένου τοῦ πρῶην ζήλου. Ταῦτα λοιπὸν λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καταστάντες κριταὶ τοῦ προκειμένου παιδαγωγικοῦ ἀγῶνος ἀκριβῶς κατὰ τὸ δυνατόν ἐξετάσαντες τὰ ἔργα τῶν διαγωνιζομένων ἐκφέρομεν σήμερον ἐνταῦθα δημοσίᾳ τὴν ἡμετέραν κρίσιν περὶ αὐτῶν, ἐπιμελῶς συνδυάζοντες τὴν ἐπιεικείαν καὶ τὴν ἀυστηρότητα καὶ συγκεραυνῶντες τὸ συμπαθὲς ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν εἰλικρινῆ δικαιοσύνην.

Ἄλλ' ἄς εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κυρίαν τοῦ λόγου ὑπόθεσιν.

Πρὸ παντὸς ἄλλου κρίνομεν εὐλογον νὰ ὑπομνήσωμεν ὑμᾶς τὰ κυριώτατα τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου γενομένης προκηρύξεως τοῦ προκειμένου ἀγῶνος, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἐκ Ναυπακτίας φιλόπατρις κ. Ν. Μαραθέας κατέστησε τὸν παιδαγωγικὸν τοῦτον ἀγῶνα: « Ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν προσήκουσαν σωματικὴν, διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνατροφὴν τῶν ἑλληνοπαίδων, ἀρρένων καὶ θηλέων. » "Ὅτι ἄρα « ἐν τῷ κριθησομένῳ παιδαγωγικῷ βιβλίῳ δέον ν' ἀποδεικνύηται διὰ προσηκούσης ἀναπτύξεως ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων καὶ τίνι τρόπῳ δύναται οὗτος νὰ ἐπιτευχθῇ ἀσφαλῶς δι' ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ, » ὅτι ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ



περιλαμβάνεται ἡ παιδαγωγικὴ διαιτητικὴ καὶ « κυρίως πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν τροφήν, εἰς τὴν προφύλαξιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, » καὶ τέλος ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου τούτου πρέπει νὰ εἶνε « ὁμαλή, σαφὴς καὶ καταληπτὴ τοῖς πολλοῖς. » Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ κυριώτατοι ὅροι τοῦ προκειμένου ἀγῶνος.

Ἐρχόμενοι δὲ νῦν εἰς τοὺς διαγωνιζομένους ἀνεγγέλλομεν εἰς ὑμᾶς, ὅτι, τρεῖς ἐν ὅλῳ συγγραφεῖς κατήλθον εἰς τὸ στάδιον τοῦ παιδαγωγικοῦ τούτου ἀγῶνος. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ ἀγωνίσματος ἐκείνου ὕπερ ἔμβλημα μὲν φέρει τὴν ῥῆσιν « ἀγωνοθέτα, χαῖρε ὅτι λιμένα τῶν ψυχῶν ἐτοιμάζεις, » ἐπιγραφὴν δὲ « Παιδαγωγὸς ἢ οἰκογενειακὸν ἐγκόλπιον. » Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποτελούμενον ἐξ 140 σελίδων γραφικοῦ χάρτου, πρὸς μὲν τὰ ἄλλα ἀπαρβαλλόμενον εἶνε ἀναντιρρήτως τὸ ἀσθενέστατον, καθ' ἑαυτὸ δ' ἐξετάζομενον ἔχει τρεῖς μεγίστας κακίας ὑφ' ὧν στερεῖται πάσης εὐδοκίμησως ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι, ἥτοι εἶδος πλημμελές, ὕλην πλείστα δυστυχῶς ἐνέχουσιν τὰ σφαλερὰ καὶ καταφανῆ ἀναρμοστίαν πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὁρισθὲν θέμα. Ταῦτα ὅμως κεφαλαιωδῶς προεξαγγέλλοντες περὶ τοῦ βιβλίου τούτου δὲν ἔχομεν οὐδόλως ὁμόψηφον τῆς ἡμετέρας κρίσεως τὸν συγγραφέα αὐτοῦ ὅστις τὸναντίον λέγει εὐθὺς ἀρχόμενος ὅτι « καθὼς ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐπηγγέλλετο νὰ παιδαγωγῆσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, οὕτως ὁ παρὼν παιδαγωγὸς ἐπαγγέλλεται νὰ παιδαγωγῆσῃ τὰς οἰκογενείας εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος. » Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ εἶδους.—Τὸ ὅλον σύγγραμμα διαπεραίνεται ἐν 34 ἐπιστολαῖς, ὧν τὰς πλείστας εἰσάγεται γράφουσα ἀδελφὴ πρὸς ἀδελφὴν ἣν ὡς « κάτοχος παιδείας, ἐμπειρίας καὶ πολλῶν ἀρετῶν » καθοδηγεῖ διὰ παραγγελμάτων περὶ τὴν ἀνατροφήν τῶν τέκνων αὐτῆς. Καὶ πρὸς μὲν τὴν ἐπιστολιμαίαν τοῦ συγγράμματος μορφήν οὐδὲν ἔχει τις ν' ἀντεῖπῃ, ὅταν καλῶς διεξάγῃται καὶ πρεπόντως τῆς συμβουλευούσης ὅμως ἐνταῦθα γυναικὸς τὸ ἔργον παρίσταται λίαν ἀπίθανον καὶ ἀσύστατον διότι ἀδελφὴ ἀδελφὴν περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτῆς συμβουλεύουσα μακρηγορεῖ, φέρ' εἰπεῖν, περὶ « κλυσμάτων χρησίμων ἐνίοτε εἰς ἐπιτόκους, » (σελ. 27) περὶ « γονιμοποιῶν ὑγρῶν, » περὶ τοῦ « ποίαν δίαιταν πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ γέροντες, » περὶ τοῦ « πῶσα καὶ ποῖα πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὁ θέλων νὰ ἰδρύσῃ ἰδιωτικὸν Σχολεῖον. » κ. τ. λ.

Ἐπειτα ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἶνε εἰς ἄκρον πλημμελής καὶ ἀκυρολογικὴ, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐξῆς ὀλίγιστα παραδείγματα ἐκ τῶν πλείστων ὧν ἔχει τις νὰ μνημονεύσῃ. Ἐν σελ. 10 « τῶν ἐπαγγελλομέ-

νων τόν, τήν, παιδαγωγόν ἢ διδάσκαλον » σελ. 11 « ἡ μήτηρ, εἰς τοὺς πόδας τῆς ὁποίας στηρίζονται καὶ εἶνε δεδεμένα, οὕτως εἰπεῖν, τὰ τέκνα! » σελ. 16. « Ὅτι ἀντιληφθῆ τὰ ἐνταῦθα κτλ.—αὐτόθι « ὑπὸ τῶν αὐτῶν γονέων γεννηθεῖσαι, »—σελ. 18. « Ἡ παιδαγωγὸς μήτηρ, ἢ πατήρ, ἢ διδάσκαλος, »—σελ. 19. « νῦν μὲν προστιθεμένης, νῦν δὲ ἀποχωριζούσης, »—σελ. 21 « ἅπασα ἡ οἰκουμένη, δῆλον ὅτι ὁ ὄρατός καὶ ἀόρατος κόσμος »! σελ. 23 « ὅπερ μοι ἀπήτησας, » σελ. 26 « τὴν καθεστηκυῖαν ζωὴν »—σελ. 44 « καθὼς ἐν δοχεῖον πλήρες ὕδατος τιθέμενον ἐπὶ μεγάλης πυρᾶς ἐξαντλεῖται ταχέως τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ. »—σελ. 55 « ἐκμυζάνει, »—σελ. 60 « ἡ γὰρ μερρώνασιν οἱ γονεῖς υἱοὺς καὶ θυγατέρας διὰ τῶν ναμάτων τῆς θρησκείας, »—σελ. 65 « τὰ ῥήθη τὸ βάλσαμον τοῦτο (τὸν ἔπαινον) ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδός »—σελ. 71 « καὶ αὐτοὶ σχεδὸν οἱ ἄνδρες εἶναι ἄντα μιμητικὰ καὶ μιμῶνται »—σελ. 92 « ἐαυτοὺς ἐπλούτησαν » ἀπὲρ ἐπλούτησαν. — σελ. 103 τὸ συνεχῶς ἀντὶ τοῦ συχνάκις. — σελ. 111 « ὁ μὲν γάμος εἶνε ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ κοινωνικοῦ οικοδομήματος, ἡ δὲ ἀγαμία ἡ φαγέδαινα πρὸς καταστροφὴν αὐτοῦ » φαγέδαινα οικοδομήματος! —σελ. 113 « κακῆΝ κακῶς. » Ἀλλὰ καὶ τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης δὲν διέπει λόγος τις ἐνιαῖος καὶ ὀρθὸς καὶ τὸ ὅλον βιβλίον γέμει περιττολογιῶν καὶ ἐπαναλήψεων.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὀρθότητα τῶν διδασκομένων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ἐκδηλοῦται πολλὴ ἄγνοια μάλιστα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς· διότι κυριωτάτην, ἵνα μὴ εἴπωμεν μόνην, παιδαγωγικὴν ἀθθεντίαν ἔχει ὁ συγγραφεὺς τὴν γνωστὴν πραγματείαν « περὶ παιδῶν ἀγωγῆς » τοῦ Πλουτάρχου, ἢ Ψευδοπλουτάρχου, ἣν καὶ σποράδην παρέλαβε σχεδὸν ὀλόκληρον· τούτου δ' ἔνεκα ἀμβλυοπεῖ μὲν πρὸς τὰ σπουδαιότατα προβλήματα τῆς νεωτέρας ἀγωγῆς, δὲν ὑψοῦται δ' ὑπεράνω τῶν ταπεινοτέρων ἐμπειρικῶν στρωμάτων τῆς διδασκαλικῆς ἀτμοσφαιρας.

Ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτου, πρὸς τοσαύτας καὶ τηλικαύτας προσκρούει τις πλημμελείας σχεδὸν ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, ὥστε αἱ ἐν αὐτῷ διεσπαρμέναι ἀλήθειαι συμπνίγονται ὑπ' αὐτῶν, ὡς ὁ ἀρκιὸς σίτος ὑπὸ ἀφθόνων ζιζανίων.

Ἀπόδειξις τῶν λεγομένων ἔστωσαν τὰ ἑξῆς·

Ἐν σελ. 1 γίνεται λόγος περὶ « προφυλάξεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος οὐ μόνον τῶν νέων ἀλλὰ καὶ τῶν γερόντων. » Ἀλλ' ἀναπτύσσονται πλεον τὰ ὄργανα τοῦ γεροντικοῦ σώματος; — ἐν σελ. 2 λέγεται ὅτι ἡ μήτηρ εἶνε « ἡ μόνη γαλουχοῦσα τοὺς παῖδας » ἐλησημονή-

θησαν αὐτὸ τίτθαι. —σελ. 16 ἡ ἀνατροφή ὀρίζεται ὡς «σκόπιμός τις ἐνέργεια τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, τῶν ἀνατρεφόντων πρὸς τοὺς ἀνατραφέντας» κτλ. ὁ ὀρισμὸς οὗτος ὅμως εἶνε προδήλως ἐλλιπής· διότι πλείστα σκόπιμοι ἐνέργειαι τῶν γονέων καὶ λοιπῶν πρὸς τοὺς παῖδας δὲν εἶνε ἀνατροφή τούτων; —σελ. 19 λέγεται ὅτι «ὁ ἄνθρωπος διαφέρει τῶν λοιπῶν ζῴων κατὰ τὸ εἶδος, ἦτοι (ἄτοπος ἐπεξηγήσεις!) κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν,» ὅτι, «ὅταν γεννᾶται δὲν ἔχει γενικῶς σὺνδεμίαν ψυχικὴν δύναμιν.» Οὐτε λοιπὸν αἰσθησιν, οὐτε νόησιν τινα, οὐτε συναισθητικόν; Αὐτόθι δὲ πάλιν διδασκόμεθα, ὅτι ἡ ἐν γένει ἀνατροφή «δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ ἀπείρου»! —σελ. 23 λέγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι «ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἡμῶν Γραφὰς ἐτέθη εἰς τὸν κήπον τῆς Ἑδέμ, ἵνα ἐργάζεται αὐτόν, τρέφῃται ἐξ αὐτοῦ καὶ ζῇ ἐν αὐτῷ ὅσον χρόνον ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ αἱ σωματικαὶ δυνάμεις ἀναλόγως τῆς καλῆς ἢ κακῆς διαίτης αὐτοῦ.» Καὶ εἶνε ταῦτα διδασκαλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς; —σελ. 26 καλεῖται ὁ πατήρ πρώτη πηγὴ τῆς ζωῆς, ἐν ᾧ ἐν σελίδι 2α πρώτη πηγὴ τῆς ζωῆς καλεῖται ἡ μήτηρ. Αὐτόθι δὲ πάλιν λέγεται «κατὰ τὸν Πλούταρχον τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα.» ἐν ᾧ ταῦτα εἶνε γνωμικόν, οὐχὶ δὲ λόγοι τοῦ Πλουτάρχου. —σελ. 33 ἀναγινώσκομεν ὅτι «παρατηροῦμεν μέγαν νοῦν καὶ μεγάλην εὐφυΐαν εἰς τοὺς ἔχοντας μικρὸν σῶμα, καὶ τὰνάπαλιν (πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων) τοῦτο καὶ ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος Ἀριστιππος παρατηρήσας, ὅτε ἠρωτήθη: «Τί μέγιστον ἐν ἐλαχίστῳ; εἶπε, φρένες ἀγαθαὶ ἐν σώματι ἀνθρώπου.»! Τίς ποτε πείρα ἐπιστημονικὴ ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα εἶνε πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων ἀφυεῖς καὶ ἄνοι; Τὸν συγγραφέα κατέπληξε βεβαίως τὸ κῦρος τοῦ τουρκικοῦ λογίου «ὄζοὺν ἀδάμ ἀχμάκ ὀλοῦρ» = (ὑψηλὸς ἄνθρωπος γίνεται βλάξ)· τίνα δ' ἔπειτα ὅλως σχέσιν ἔχει τοῦτο καὶ ἀληθεῦον πρὸς τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Ἀριστιππου; — Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἐξακολουθεῖ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι ἐπάγων διδάσκουσαν τὴν Γεροστάθαιναν αὐτοῦ τὰ ἐξῆς· «ἐάν ποτε ὑμεῖς οἱ γονεῖς ἢ διδάσκαλοι λάβῃτε τὴν ἀτυχίαν νὰ ἴδητέ τινα τῶν παίδων κατ' ἀμφοτέρω ἀναπτυσσόμενον (δηλαδὴ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα συγχρόνως) ἐστὲ βέβαιοι ὅτι ἐγγύς ἐστι τὸ τέλος τοῦ τοιούτου παιδὸς (πλὴν ὀλίγων).» Καὶ εἶνε ἄρα δεινὸν νὰ ἀναπτύσσωνται τὰ ἡμέτερα τέκνα συγχρόνως κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα; — ἐν σελ. 54 λέγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι «πολλοὶ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι ὑπ' ἀκείρου φιλοτιμίας κινούμενοι κατέστρεψαν τοὺς παῖδας αὐτῶν προβιβάζοντες αὐτοὺς δεκαετῆ παιδάρια εἰς Γυμνάσιον, ἢ εἰς Πανεπιστήμιον δεκατετραετῆ.» Καὶ πόσοι εἰσέρχονται δεκατετραετείς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον; — ἐν σελ. 57 διδα-



σκόμεθα ὅτι « ἵνα τὸ θέμα τῆς ἀγωγῆς ἐπιτευχθῆ (ὅποια ἔκφρασις ! ) ἀκριβῶς, ἀνάγκη νὰ συντελέσωσι τρεῖς παράγοντες, φύσις, ἀνατροφή καὶ διδασκαλία » ἀλλὰ μετὰ τέσσαρας στίχους διδασκόμεθα, ὅτι « τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνατροφῆς καὶ διδασκαλίας. » ! — Ἡ σελ. 63 μᾶς διδάσκει ὅτι νεόπλουτοὶ τινες δὲν ἐπιτρέπουσι τοῖς υἱοῖς αὐτῶν μηδὲ ἄκρω δακτύλῳ ἄπτεσθαι τῶν εἰς τὸν βίον χρησίμων καὶ ἀναγκαιοτάτων, οἷον τὸ νὰ περιποιῶνται ἑαυτούς, ἢτοι νὰ νίπτωνται μόνοι τῶν νὰ κτενίζονται, κτλ. » Τοῦ χωρίου τούτου οὔτε ἡ φράσις οὔτε ἡ διάνοια χρήζει σχολίων. Ἡ αὐτὴ σελὶς μᾶς διδάσκει ὅτι « ἐν Γερμανίᾳ ὑπάρχουσιν ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια εἰς ἃ ἐνδικιτῶνται ἡγεμονόπαιδες, πληρόνροντες ἀδρότητα καὶ μῶλα ταῦτα ἐνεργοῦσι τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου, ἢτοι καθαρίζουσι τὰ ὄργανα, τὰς αὐλὰς κλπ. » Τοῦ χωρίου τούτου ὁ μῦθος εἶνε ἄξιος τῆς Χαλιμαῆς.

Τὰ παρατεθέντα χωρία κεῖνται ἅπαντα ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ προκειμένου συγγράμματος καὶ κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἄλλα τούτων πολλαπλάσια πάντα καταδεικνύοντα, ὅτι ἔπρεπεν ὁ συγγραφεὺς νὰ εἶνε προσεκτικώτερος, ἵνα ἀποφύγη πλὴν ἄλλων σφαλμάτων καὶ πολλὰ ἐναντία πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν παρὰγγέλματα, οἷα εἶνε, λόγου χάριν, (σελ. 76) ὅτι ὁ διδάσκαλος « δύνανται νὰ ὑποκριθῆ ὅτι δυσαρεστεῖται διὰ τὴν ἀμέλειαν τοῦ μαθητοῦ, » ὅτι (σελ. 81) πρέπει νὰ ἀποστρεφώμεθα τὰς βροχθεύσεις τῶν μαθητῶν, ὡς ἔθος γαλλικὸν καὶ ὀθρεῖον· καὶ ὅμως οὐδὲν ἦττον πρέπει νὰ κολάζωμεν ὅτι (σελ. 83) « ὁ περιορισμὸς ἀπὸ 4—5 ὥρων καθ' ἑκάστην ἡμέραν μετὰ νηστείας » εἶνε ποινὴ ὠφέλιμος εἰς τοὺς μαθητάς ! καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Τὸ κυριώτατον ὅμως καθ' ἡμᾶς ἐλάττωμα τοῦ προκειμένου συγγράμματος εἶνε πικτελής σχεδὸν ἔλλειψις ἐπιστημονικότητος ἐν αὐτῷ, ἡ ἔλλειψις ἐνότητος, ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς κατανοήσεως τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς χαίρει, φερ' εἰπεῖν, παραινῶν τὸν μὲν παῖδα νὰ εἰσέρχηται σωφρόνως εἰς τὸ Σχολεῖον, νὰ ἀναρτᾷ τὸν πῖλον αὐτοῦ εὐσχήμως καὶ νὰ ἐπκνέρχηται οἷκαδε « μηδαμοῦ βλέπων, » τὴν δὲ κόρην νὰ νίπτηται ἐκάστης πρωίας καὶ νὰ κτενίζηται ἀφελῶς, νὰ μὴ ἀσχολῆται ὅμως ἐπὶ πολὺ καλλωπιζομένη ἐνώπιον τοῦ καθρέπτου, νὰ προσεύχηται δὲ ἔπειτα ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας εἰκόνας ὡς νύμφη Χριστοῦ πρὸς καλοῦσα νὰ φυλάττη αὐτὴν « ἀπὸ πάσης σατανικῆς φαντασίας » καὶ νὰ φοιτᾷ εὐσταλῆς καὶ αἰδῆμων εἰς τὸ παρθεναγωγεῖον. Ἐάν τις ὅμως καταλιπὼν τὰ τοιαῦτα ζητήσῃ τι βαθύτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον, ματαίως κόπτει τὴν θύραν τοῦ συγγραφέως, καὶ πρὸ πάντων μάτην ἐπιθυμεῖ νὰ διδαχθῆ ὑπ' αὐτοῦ διὰ προσηκούσης ἀναπτύξεως « τὸν



ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀνατροφῆς καὶ τίνι τρόπῳ δύναται οὗτος νὰ ἐπιτευχθῆ ἀσφαλῶς δι' ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἔν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ, » ὡς ἀξιοῖ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς περὶ τοῦ θέματος ἀξιώσεις τοῦ Συλλόγου δὲν ἐπαρκεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου τούτου πονήματος, ἀλλ' ὀλιγωρεῖ αὐτῶν παραδοξότατα, εἰσάγων εἰς τὸ προκείμενον βιβλίον ὅλως ἀλλότρια αὐτῶν πράγματα, ἄσμενος πραγματευόμενος. φέρ' εἰπεῖν, περὶ ἔρωτος σωματικοῦ καὶ πνευματικοῦ καὶ συζυγικοῦ, περὶ γάμου καὶ ἀγαμίας, περὶ γάμων προῶρων, πολυφέρων καὶ ὀλιγοφέρων, περὶ τοῦ « τί αἰσθάνονται οἱ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν περιφρονοῦντες, » « περὶ Σοδόμων καὶ Γομόρρων, » « περὶ γεροντικῆς ἡλικίας, » περὶ « ἰδρύσεως ἰδιωτικοῦ σχολείου » καὶ ἄλλων ὁμοίων παμπόλλων.

Τῆς πρὸς τοὺς ὄρους τοῦ Συλλόγου ἀναρμοστίας ταύτης τρανοτάτην ἀπόδειξιν παρέχει αὐτῇ ἡ πρώτη σελὶς τοῦ βιβλίου, ἐν ἣ ὁ συγγραφεὺς διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦ « ἐν ἐνὶ λόγῳ διαγράφει τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεόν, πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς ἑαυτόν· τὰ καθήκοντα τοῦ διδασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τὰνάπαλιν, τὰ καθήκοντα τῆς πολιτείας πρὸς τοὺς πολίτας καὶ τὰνάπαλιν, τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὰνάπαλιν καὶ τέλος τὰ καθήκοντα τῶν ἀχαινώτων καὶ ἀσέμνων νέων ἔσθ' ὅτε καὶ αὐτῶν τῶν γερόντων ὡς καὶ τὴν τούτων συμπεριφορὰν ἐν σχέσει πρὸς τὰς οἰκογενείας. » Καὶ δὲν εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου προκηρυχθὲν θέμα οἷον μικρόν τι πάρεργον ἐντὸς τῆς ὅλης κολοσσιαίας μέν, ἀλλὰ καὶ φύρδην γεγραμμένης ταύτης εἰκόνας; Καὶ ὅμως παραδόξως τολμῶντα ἐπαγγελλόμενον τὸ πόνημα τοῦτο ἐπιγράφεται « Παιδαγωγός, ἢ οἰκιακὸν ἐγκόλπιον! »

Τοιαῦτα εἶνε, Κύριοι, καὶ τηλικαῦται αἱ κακίαι τοῦ συγγράμματος τούτου, ὧν ἔνεκα ἀποδίνει ἀδύνατος πᾶσα εὐδοκίμησις αὐτοῦ κατὰ τὸν προκείμενον παιδαγωγικὸν ἀγῶνα. Ὀφείλομεν ὅμως οὐδὲν ἥττον νὸ ὁμολογήσωμεν εἰλικρινῶς, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀπολάμπει ἠθικὸς χαρακτήρ ἐξαιρέτος, ἀγάπη πρὸς τοὺς παῖδας ἀνυπόκριτος, καὶ φιλοπονία ἐπαινετὴ, δαψιλῶς πάντα περικοσμοῦντα τὸν συγγραφέα αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πρώτου τῶν κρινομένων πονημάτων.

Μετὰ δὲ τοῦτο μεταβαίνομεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τοῦ πονήματος ἐκείνου, ὅπερ ἐπιγράφεται μὲν « Ἐγχειρίδιον φιλοσοφικῆς ἀνατροφῆς » σύγκειται δ' ἐκ 350 περίπου φύλλων καὶ διαιρεῖται εἰς ἕξ βιβλία, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει προεισαγωγικάς τινὰς γνώσεις, τὸ δὲ δεύτερον « πάνθ' ὅσα εἰς τὴν νηπιώδη ἡλικίαν ἀνάγονται, » ὑπόθεσιν ἔχοντα

τὴν φυσικὴν ἀνατροφὴν, τὸ δὲ τρίτον τὴν ἐξέτασιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, τὸ δὲ τέταρτον τὴν ἀνατροφὴν τῶν αἰσθήσεων, τὸ δὲ πέμπτον διαλαμβάνει περὶ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν ἀρρένων καὶ τέλος τὸ ἕκτον ἰδίᾳ περὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν θηλέων, μεθ' ἧς ἀκολουθεῖ « ἀκροτελεύτιον » κεφάλαιον περὶ γάμου.

Ὁφείλομεν νὰ δηλολογήσωμεν μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ συγγράμματος τούτου ὑπερβάλλει κατὰ πολὺ τὸν συγγραφέα τοῦ προτέρου κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν καθ' ὅλου παιδείαν. Μετὰ πολλῆς δ' ὡσαύτως εὐχριστήσεως παρατηρήσαμεν διεξερχόμενοι τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶνε ἰατρὸς (πρὸς σελ. 34, 99, καὶ 337), ὅπερ καὶ αὐτὸ διδάσκει, ὅτι τὸ παιδαγωγικὸν ἐνδιαφέρον ἤρξατο παρ' ἡμῶν εὐτυχῶς θερμαίνον καὶ ἐκείνων τὴν καρδίαν, οἵτινες ζῶσιν ἔξω τοῦ στενωτέρου κύκλου τῶν εἰδικώτερον περὶ τὰ παιδαγωγικὰ καὶ διδασκαλικὰ καθόλου ἀσχολουμένων. Δυστυχῶς ὅμως ἡ περὶ τὴν ἰατρικὴν ἐνδιατριβὴ τοῦ συγγραφέως δὲν ἔμελλε νὰ αὐξήσῃ τὴν εὐχαρίστησιν ταύτην ἡμῶν κρινόντων τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ καὶ παραμετρούντων αὐτὸ πρὸς τοὺς ὅρους τοῦ προκειμένου ἀγῶνος. Διότι αὐτὴ μάλιστα ἡ πρὸς τὴν ἰατρικὴν οἰκειότης φαίνεται περισσότερον τοῦ δέοντος ἐπηρέασα τὸν συγγραφέα καὶ σημαντικῶς κωλύσασα αὐτὸν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Καὶ τούτου τοῦ συγγράμματος ὀφείλομεν νὰ ψέξωμεν πλεῖστα μὲν ἀμαρτήματα τῆς γλώσσης, πολλὰ δὲ σφάλματα περὶ τὰ διδασκόμενα πράγματα καὶ τέλος τὴν καταφανῆ αὐτοῦ ἀναρμοστίαν πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ προκηρύξαντος τοῦ προκειμένου ἀγῶνα Συλλόγου. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν γλῶσσαν ὀφείλομεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι δυστυχῶς δὲν ὑστερεῖ κατὰ τὴν πλημμέλειαν τῆς τοῦ προεξετασθέντος πονήματος· ταῦτα δὲ λέγοντες οὐδόλως ἀποβλέπομεν πρὸς τὰς ἑκατοντάδας τῶν ἀνορθογραφιῶν, ὧν ἀναντιρρήτως αἱ πολλῶν πλεῖστα εἶνε ἔργον τοῦ ἀντιγραφέως, ἀλλ' ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἄλλα αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως γλωσσικὰ σφάλματα, ἅτινα τοσαῦτα εἶνε δυστυχῶς καὶ τηλικαῦτα, ὥστε καθιστῶσι τὸ προκειμένον σύγγραμμα δῶρον ἄδωρον παραδιδόμενον μετ' αὐτῶν ἔντυπον εἰς τοὺς πολλοὺς ἀναγνώστας. Ἄλλ' ἀντὶ τῶν πολλῶν ἀρκούμεθα ἀναφέροντες ἐνταῦθα πρὸς πίστωσιν τῶν εἰρημένων μόνον τὰ ἐξῆς ὀλίγα παραδείγματα. Ἦδη ἐν τῷ προλόγῳ κεῖνται τὰ ἐξῆς, σελ. 4. « *Εἰς τὰς γενικὰς τὰς γνῶσεις κανονίζεται ἡ τῆς συγχρόνου ἀνατροφῆς φύσις,* » ἀντὶ ὑπὸ τῶν, ἢ κατὰ τὰς, πρὸς τὰς κτλ. Ἐν σελ. 22, γίνεται λόγος περὶ τῆς « *καταλλήλου τῶν ἀνθρώπων ἀνατροφῆς ὡς δυναμένης καὶ τὸ ἄτομον νὰ εὐδαιμονῇ,* » ἀντὶ τοῦ νὰ καθιστᾷ εὐδαιμον.—σελ. 126 « *νὰ*

εὐδαιμονήσῃ ἑαυτῆρ.—σελ. 41, 2 ἀναγινώσκομεν λαίλαπας διαβατικούς, ἀντὶ διαβατικός.—σελ. 48, 2 « τὰ πάντα διατελώσιν ἐν τάξει ἀποδιοπομπουμένης πάσης περιττῆς πολυτελείας καὶ ἀπομακρυνομένης κτλ. Τὸ ἀποδιοπομπεῖσθαι τίθεται ἀείποτε ἐνεργητικῶς.—σελ. 28, 2, « ρύσιν ἐκ τῆς θηλῆς κιτρίνου τινὸς τὸ κτ' ἀρχῆς ὑγροῦ πρωτόγαλα καλουμένου, » ἀντὶ πρωτογάλακτος.— 46, 2 κεῖται τὸ αἰμοστάζει ἀντὶ τοῦ αἰμοσταγεῖ.—σελ. 55, 2 « τὸ ὄνιον (γρ. ὄνειον) γάλα ὡς ἔχον τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἀναλογίαν συστατικῶν μὲ ἑκάτερο τῆς γυναικὸς » ἀντὶ μὲ τὸ τῆς γυναικός.—σελ. 92, 1 λέγεται συνωμοτῶ, ἀντὶ συνομνύω.—σελ. 102, 1 « παρατήρησις καὶ προσοχὴ εἶνε εἷς τῶν μεγίστων παραγόντων, ἀντὶ δύο.—σελ. 103 « ἐξετάσωμεν ὅθεν, ἀντὶ ὅθεν ἐξετάσωμεν τὸ σφάλμα τοῦτο ἀπαντᾷ συχνάκις ἐν τῷ προκειμένῳ συγγράμματι.—σελ. 106 « δὲν δύναμαι ἀτιμωρητεῖ νὰ παρακούσω » εἰς ταῦτα κακῶς προστίθησιν ἰδιοχείρως ὁ συγγραφεὺς τὴν περιττολογίαν « ἄνευ βλάβης μου. »—σελ. 135 κακόζηλος εἶνε ἡ φράσις « τὰ πρατεταμένα μαθήματα παράγουσιν « ἔκτρωσιν τῆς μνήμης. »—σελ. 136 ὁ ὕπνος τῶν ἡλικιωμένων « προώριστα νὰ ἐπαρίδη διὰ τῆς ἀνκπύσεως τοῦ σώματος τὰς ἀπωλείας τῆς ληξιάσης ἡμέρας. » Ἡ φράσις, ὡς ἔχει, σημαίνει, ὅτι αἱ ἀπώλεια ἐπανέρχονται, καὶ οὐχὶ νὰ ἀναπληρώσῃ ἢ τι τοιοῦτον, ὡς θέλει ἡ συνέπεια.—σελ. 157, « μεθ' ὅσης περισσοτέρως προσοχῆς ἐπιτηρεῖται (τὸ παιδίον) τόσο περισσοτέρως καλὰς ἔξεις ἀποκτᾷ. » Ἡ σύνταξις αὕτη δὲν εἶνε ἑλληνική.—σελ. 161 ἀναγινώσκομεν « σκοποτελῆ βοηθήματα » καὶ σελ. 194 « σκοποτελῶς. » Αἱ ἀνελλήνιστοι αὗται λέξεις οὐδὲν δύνανται νὰ σημαίνωσι.—σελ. 485 « συμβαίνει πρὸς τὸ εἰρημένον κακὸν καὶ τὸ ἐξῆς, » ἀντὶ πρὸς τῷ κτλ.—σελ. 197 λέγεται προκεχωρημένη ἡλικία, ἀντὶ προκεχωρηκυῖα, ἢ προχωρημένη.—σελ. 256 « ἀφείς τὸ πανύστατον χαῖρε, » ἀντὶ τοῦ προσειπῶν κτλ. ἢ ἄλλης τινὸς καταλλήλου ἐκφράσεως,—σελ. 343 « ἀντὶ νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν λύσιν τοῦ εἰς βίβλους παρωχημένων σοφῶν. » Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι κακῶς μὲν ἐν σελ. 41 ἀναφέρεται γαλλιστὶ Aule Gele ὁ Αὔλος Γέλλιος ὁ Ρωμαῖος (Aulus Gellius,) κακῶς ἐν σελ. 102 γράφεται ὁ Νεύτων Νέφτων, καὶ ἐν σελ. 129 λέγεται ὁ Ἀννόνεος Σενέκας ἀντὶ Ἄννιος (Annaeus) Σενέκας. Πλὴν ὅμως τῆς πλημμελείας περὶ τὴν γλῶτταν πολλαχοῦ ὀφείλει τις νὰ ψέξῃ καὶ τὴν ἀσάφειαν, ἣν ἀνομολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς κατὰ παράδοξόν τινα τρόπον λέγων ἐν τέλει τοῦ προλόγου ὅτι « καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ πολλά τινα εὐρήσουσι, τὰ πλεῖστα μάλιστα καὶ εὐληπτα καὶ ὠφέλιμα. » Ἀλλὰ δικαίως δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ πρὸς τί ἄρα ἔγραψεν ἐκεῖνα, ἅτινα



οὔτε ἄνδρες οὔτε γυναῖκες εὐρήσουσιν εὐληπτα καὶ ὠφέλιμα, » ἀφ' οὗ μόνον πολλά, κατὰ τὴν δμολογίαν ταύτην, ἢ πλεῖστα, θὰ εὐρεθῶσιν ὑπ' αὐτῶν τοιαῦτα ὄντα. Οὐχ ἤττον ὁμῶς δμολογοῦμεν ὅτι καθ' ὅλου εἰπεῖν τὸ προκείμενον σύγγραμμα δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀσαφές.

Ἄλλ' ἅς ἔλθωμεν ἀπὸ τῆς γλώσσης ἐπὶ τὰ πράγματα. Περὶ τούτων δ' ὄντος τοῦ λόγου, πρέπει νὰ διαστείλωμεν ἀκριβῶς ἀλλήλων ἐν τῷ προκειμένῳ συγγράμματι τὰ ἱστρικότερα καὶ τὰ ἄλλων ἐπιστημῶν ἐχόμενα· διότι περὶ μὲν τὰ πρῶτα εἶνε καθόλου εἰπεῖν ἀκριβῆς ὁ συγγραφεὺς, σπανίως πλημμελῶν, περὶ τὰ δεύτερα ὁμῶς βκίνει πλεισταχοῦ σφαλλόμενος· πρὸ πάντων ὁμῶς ἐλέγχεται, ὅτι δὲν εἶνε ἐπαρκῶς ἐντριβῆς περὶ τὰ γνησίως παιδαγωγικά ζητήματα, οὐδὲ τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς φιλολογίας ἱκανῶς ἔμπειρος, ἀγνοῶν μὲν σχεδὸν παντελῶς τὰ τῶν Γερμανῶν παιδαγωγικά συγγράμματα, βοηθούμενος δὲ πρὸ πάντων ὑπὸ γαλλικῶν καὶ ἰταλικῶν βοηθημάτων. Τούτων πάντων ἔνεκα εἰσεχώρησαν εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ πολλαὶ καὶ ποικίλαι τὴν φύσιν πλημμέλειαι περὶ τὰ πράγματα, ὧν δείγματά τινα παρέχομεν ἐνταῦθα. Καὶ πρῶτον πλημμελῆ εὐρίσκομεν αὐτὴν τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ὅπερ ὀνομάζει « ἐγχειρίδιον φιλοσοφικῆς, ἀνατροφῆς ἤτοι τὰ περὶ φυσικῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνατροφῆς ἀρρένων καὶ θηλέων » διότι τὸ φιλοσοφικὸν μέρος ἀνατροφή δὲν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὰ διὰ τοῦ ἤτοι ἐν μοίρα ἐπεξηγήσεως ἐπιφερόμενα. Ἐπ' ἴσης πλημμελῶς τάσσονται ὡς συνώνυμα καὶ ἰσοδύναμα πράγματα πολλῶ ἀλλήλων διάφορα ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ προλόγου, ἤτοι τὰ « ἐν γένει ἀνατροφή, ἢ ἐπιστημονικὴ παιδαγωγία, ἢ φιλοσοφικὴ ἀνατροφή. » Εἶνε δὲ περιττὸν καὶ νὰ ὑπομνήσῃ τις, ὅτι, ὀφείλομεν ἐπιμελῶς νὰ διακρίνωμεν τὰ διάφορα ἀλλήλων ὀνόματα, εἴαν μὴ μέλλωμεν συγχέοντες τὰς λέξεις νὰ συγχέωμεν καὶ τὰ πράγματα. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπίμεμπτα εἶνε καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ συγγραφέως ἐν σελ. γ' τοῦ προλόγου, « κατὰ τῆς εἰρημένης φυσιολογικῆς ἢ φιλοσοφικῆς ἀνατροφῆς. » Διότι φυσιολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἀνατροφή δικαίως πρέπει νὰ θεωρῶνται διάφορα, ἐφ' ὅσον ἄλλο μὲν εἶνε ἡ φυσιολογία, ἄλλο δὲ ἡ φιλοσοφία. Ἐπειτα διὰ τί πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ἀγωγὴν ἀντιτάσσει παρακατιῶν ὁ συγγραφεὺς τὴν τεχνητὴν; ἐπὶ τίνος χρήσεως τῆς γλώσσης ἐρειδόμενος πράττει μὲν τοῦτο, νομίζει δὲ (αὐτόθι) ὅτι τὴν ψευδῆ ἀνατροφήν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν τεχνητὴν;

Εἰσερχόμενος ἔπειτα ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τῶν εἰσαγωγικωτέρων εἰς τὸ κυρίως σύγγραμμα, πρῶτον αὐτοῦ κεφάλαιον συγγράφει τὸ περὶ τῆς φύσεως τῆς συγχρόνου « ἀνατροφῆς » ἐπιγραφόμενον. Καὶ νομίζει τις ἄρα,



ὅτι ὑπόθεσις τοῦ κεφαλαίου τούτου εἶνε ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς συγχρόνου ἀνατροφῆς: Ἄλλ' οὐδὲν τῆς εἰκασίας ταύτης ψευδέστερον. Διότι ὁ συγγραφεὺς οὔτε περὶ συγχρόνων παιδαγωγικῶν συστημάτων πραγματεύεται αὐτόθι, οὔτε περὶ τῆς σήμερον ἐπικρατούσης ἀνατροφῆς, ἀλλὰ διδάσκει μόνον τίς ἡ ὀρθὴ ἀνατροφή καὶ νομίζει ὀρθὴν τὴν ἐπιδιώκουσαν « τὴν τριπλὴν ἐκπαίδευσιν, τοῦ φυσικοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου. » Ἄλλὰ τί πείθει ἡμᾶς νὰ καλέσωμεν τὴν ἀνατροφήν ταύτην σύγχρονον; καὶ ἐλησμόνησεν ὁ συγγραφεὺς τὴν σημασίαν τοῦ « καλὸς κάγαθος » παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις; ἔπειτα δ' ἀγνοεῖ ἄρα γε ὅτι σπουδαιότατοι σύγχρονοι παιδαγωγικοὶ ἄνδρες σκοπὸν κυριώτατον καὶ σχεδὸν μόνον τῆς ἀνατροφῆς νομίζουσι τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν; (ὁ Βαῖν π. χ.) Ἄλλ' ἡ ἐπιγραφή τοῦ προκειμένου κεφαλαίου εἶνε καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἀνάρμοστος, διότι ὁ συγγραφεὺς διαρρήδην λέγει, ὅτι « ἡ ἀνατροφή δὲν δύναται νὰ εἶνε ἡ ἀπόκτησις πολλῶν γνώσεων, ὡς συμβαίνει νῦν ἐν τῇ συγχρόνῳ Εὐρωπαϊκῇ κοινωσίᾳ. » Περίεργος δ' εἶνε πρὸς τούτοις καὶ ἡ ἀστασία τοῦ συγγραφέως περὶ τὴν χρῆσιν καὶ ἐκδοχὴν τῆς λέξεως ἀνατροφή. Διότι ἐν μὲν τῇ σελ. ε τοῦ προλόγου ἐπιτιμῶν καὶ ἐπανορθῶν τὴν ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ σύγχυσιν τῶν λέξεων ἐκπαίδευσις καὶ ἀνατροφή διδάσκει ὅτι αὗται διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσιωδῶς καὶ ὅτι ἡ μὲν ἐκπαίδευσις « ἀναφέρεται εἰς τὴν φαντασίαν, τὴν διάνοιαν, τὸ πνεῦμα; » ἡ δὲ ἀνατροφή « εἰς τὴν ψυχὴν, εἰς τὴν καρδίαν, εἰς τὰ πάθη.... ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν τοῦ χαρακτῆρος μὀρφωσιν διὰ τῆς ἔξεως. » Προθυμότερα μὲν ἐπαινοῦμεν τὴν πρὸς ἀκριβολογίαν σπουδὴν ταύτην· δικαίως ὅμως ἀξιούμεν παρὰ τοῦ συγγραφέως νὰ τηρῆ ἑκάστοτε τὴν διάκρισιν ταύτην τῶν κατ' αὐτὸν οὐσιωδῶς διαφόρων, ἀφ' οὔ ἤδη μάλιστα λιπαρῶς ἐπέστησεν εἰς αὐτὴν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ἐὰν μὴ θέλη νὰ συγχέῃ αὐτόν. Καὶ ἐκτελεῖ ἄρα γε τὴν δικαίαν ἡμῶν ταύτην εὐχὴν καὶ ἀξίωσιν; Οὐχί! Διότι λησμονήσας ὅσα εἶπεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐπιχειρεῖ πάλιν ἐν σελίδι 3 « ἀκριβῶς νὰ ὀρίσῃ τὴν σημασίαν τὴν πλήρη τῆς λέξεως ἀνατροφή. » Τί ὅμως νῦν βλέπομεν; Ἐνταῦθα ἡ λέξις ἀνατροφή σημαίνει ἄλλο τι ἢ ἐκεῖ· διότι ἡ ἀνατροφή ἐνταῦθα διδάσκει « τοὺς τρόπους δι' ὧν δυνάμεθα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἠθικὴν ἡμῶν ἀρμονικῶς νὰ ἀναπτύσσωμεν! » Βεβαίως αὐταὶ αἱ περὶ τῆς σημασίας τῆς ἀνατροφῆς διδασκαλίαι τοῦ συγγραφέως εἶνε ἐξ ἐκείνων ἅτινα, ἵνα εἴπωμεν κατ' αὐτόν, οὔτε ἄνδρες, οὔτε γυναῖκες « εὐρήσουσιν εὐληπτα. » Ἐπειτα διὰ τί ἀντιπαρατάσσει ὁ συγγραφεὺς πρὸς ἀλληλα ἐν τῷ προτέρῳ τῶν χωρίων ἕνθεν μὲν φαντασίαν, διά-

νοϊαν καὶ πνεῦμα, ἔνθεν δὲ καρδίαν ψυχὴν καὶ πάθη; Καὶ δὲν περιλαμβάνει τὸ μὲν πνεῦμα φαντασίαν καὶ διάνοϊαν, ἢ δὲ ψυχὴ τὰ πάθη καὶ τὴν καρδίαν; Εἶνε περιττὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ ἀντιπαρατάσσοντες οἶον ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τὰ μέρη πρὸς ἄλληλά τε καὶ πρὸς τὸ ὅλον πλημμελοῦσι λογικῶς. Ἐν σελ. 19 διδασκόμεθα « ὅτι ἡ μήτηρ ἑαυτὴν τιθεμένη ὡς παράδειγμα ἰδίως τοῖς θήλεσι πρέπει νὰ εἶνε ὀλιγώτερον γραμματισμένη καὶ περισσότερον θεοσεβής. » Δὲν ἀποροῦμεν τὴν ὠφέλειαν τῆς θεοσεβείας ἐνταῦθα, ἀποροῦμεν ὅμως διὰ τί ἡ μήτηρ πρέπει νὰ εἶνε ὀλιγώτερον γραμματισμένη, ἵνα χρησιμεύῃ παράδειγμα ἰδίως τοῖς θήλεσιν; Ἡ διάνοια, ἢ ἡ φράσις τοῦ συγγραφέως εἶνε πλημμελής ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ; Ἄλλ' ἄς προβῶμεν καὶ ἐνδοτέρῳ τοῦ προκειμένου συγγράμματος.

Ἐν σελ. 28, 2 λέγεται ὅτι τὰ λόγια « ἐπανερχονται μετὰ τῆς ὀρέξεως καὶ τῶν λοιπῶν λειτουργιῶν. » Πρὸς ταῦτα ἀντιλέγομεν, ὅτι ἡ ὀρεξις δὲν εἶνε λειτουργία, ἀλλ' αἴσθημα ὡς καὶ ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα. Ἐν τῇ αὐτῇ πάλιν σελίδι *πρωτόγαλα* καλεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετὸν καὶ τὸν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας *πυρετὸν τοῦ γάλακτος* ρέον ἐκ τῆς θηλῆς κίτρινον ὑγρὸν. Ἀλλὰ τοῦτο ὅμως εἶνε πλέον αὐτὸ τὸ καλούμενον γάλα καὶ ὄχι τὸ *πρωτόγαλα*, διότι *πρωτόγαλα* ἢ *πῦαρ* εἶνε τὸ εὐθὺς μετὰ τὸν τοκετὸν ἐκκρινόμενον ἐκ τῶν μαστῶν ὑγρὸν, ὅπερ καὶ ἤδη πρὸ τοῦ τοκετοῦ σχηματίζεται ἐν τοῖς μαστοῖς.—ἐν σελ. 33 λέγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι παρατηρήθη, ὅτι τὸ τελευταῖον ἀμελγόμενον ἢ θηλαζόμενον γάλα περιέχει περισσότερον βούτυρον· ὁμοίως δὲ καί, ὅτι τὸ γάλα τῆς πρώτης εἶνε τελειότερον. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ τοῦ βουτύρου διανομὴ ἐν τῷ γάλακτι εἶνε ὁμοιομερής· καὶ ὅτι τὸ γάλα ὡς ὀρθῶς λέγει καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐν σελ. 29 δὲν πάσχει ὅπερ αἱ ἄλλαι ἐκκρίσεις, αἵτινες « ὅσον χρόνον παραμένουσι ἐντὸς εἰς τὰ ἐκκρίνοντα ταύτας ὄργανα τόσον καὶ πυκνότεραι τὴν σύστασιν ἀποβαίνουσιν. »—Ἐν σελ. 67—68, ἐνθα λεπτολογοῦνται τὰ περὶ ὀδοντοφυίας, δὲν ἀναφέρεται, ὅτι μεταξὺ τοῦ 4ου καὶ 5ου ἔτους ἡλικίας ἀναφύονται τέσσαρες *τραπεζίται ὀδόντες*, δύο ἐφ' ἑκατέρας *σιαγόνος*, *διαρκεῖς ὄντες*.—ἐν σελ. 116 ἀκροσφαλῶς λέγεται ὅτι « παρὰ τῷ μικρῷ παιδίῳ ὑπάρχει κατ' ἔμπνευσιν καὶ ἐνστικτῶς ἡ νόησις » διότι τὸ μὲν ἐνστικτῶς δηλοῖ τὸ ἄνευ συνειδήσεως· ἡ δὲ νόησις ἐμφαίνει συνειδητὴν ἐνέργειαν· ἔπειτα τί ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς λέγων τὸ κατ' ἔμπνευσιν; Ἐπ' ἴσης ἀκυρολογικὰ νομίζομεν καὶ τὰ ἐξῆς: σελ. 117 « Ἡ κοσμιότης (*la politesse*) ἐνστικτον (οὔσα) ἀναγόμενον μᾶλλον εἰς τὸ θῆλυ γένος εἶνε ἐνστικτον πάροχον χάριτος. » Ἡ κομψὴ καὶ χαρίεσσα συμπεριφορὰ οὔσα πρὸ πάντων γέννημα λεπτοτέρας

ἀνατροφῆς καὶ ἀναστροφῆς καὶ ἔργον πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως κακῶς καλεῖται ἐνστικτον, ὅπερ ὑπάρχει σύμφυτον καὶ πρὸ πάσης πνευματικωτέρας ἀναπτύξεως.—ἐν σελ. 118 ἡ αἰδῶς καλεῖται «*ισόβιος φύλαξ καὶ σωτὴρ τῆς γυναικός.*» Ἄλλ' ἡ αἰδῶς τότε μόνον θὰ ἐκαλεῖτο *ισόβιος φύλαξ καὶ σωτὴρ τῆς γυναικός*, ἐὰν μηδέποτε ἀπέλειπε τὴν φυλαττομένην, ἀλλὰ συναπέθνησκε μετ' αὐτῆς. Τὰ περὶ ἡμᾶς ὅμως πράγματα δυστυχῶς συχνότατα μαρτυροῦσι τοῦναντίον.—ἐν σελ. 161 ἀναγινώσκομεν ὅτι «*αἱ πρῶται παρὰ τοῖς παισὶ ἀναφαινόμεναι δυνάμεις εἰσὶν αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαί.*» Τοῦτο ὅμως εἶνε ψευδές· διότι πρωϊμώτερα ἐκδηλοῦνται τὰ αἰσθητικὰ καὶ συναισθητικὰ φαινόμενα ἐν τῷ ψυχικῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα δὲ λέγων ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς ἐλησμόνησε παραδόξως ὅσα εἶπεν ἐν σελ. 141 ὅτι «*ὁ ἄνθρωπος ἄρχεται τοῦ βίου αὐτοῦ διὰ τῶν αἰσθήσεων*» καὶ ὅτι πρῶται ἐκδηλοῦνται παρ' αὐτῷ αἱ ἐντυπώσεις, ὡς πρῶται ἐπιθυμίαι καὶ ὀρέξεις.—Ἐν σελ. 162 λέγεται ὅτι «*ἐὰν προσπαθήσωμεν μόνην τὴν φαντασίαν νὰ ἀναπτύξωμεν θέλομεν ἔχει ἓνα ποιητήν.*» διὰ τί οὐχὶ καὶ ζωγράφον, ἢ ἄλλον τινὰ καλλιτέχνην;—Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι κακῶς καλεῖται ὁ συλλογισμὸς *δύναμις* τῆς ψυχῆς. Πλημμελές ἐπ' ἴσης εἶνε καὶ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι λεγόμενον, «*ὅτι ἡ μνήμη παρέχει τὰς ιδέας.*» διότι ἡ μνήμη, ὡς γνωστόν, διασώζει μόνον τὰς ἐν τῇ ψυχῇ γεννωμένας ιδέας, ἐννοίας, παραστάσεις, καὶ ἀναπαριστᾷ αὐτάς· κατὰ δὲ ταῦτα εἶνε ἐλλιπής καὶ ἐν σελ. 129 ὀρισμὸς τῆς μνήμης, ἣτις καλεῖται «*δύναμις, ἣν ἔχει τὸ πνεῦμα ἡμῶν νὰ ἀποκτᾷ καὶ διατηρῇ κατὰ μυστηριώδη καὶ ἀνεξήγητον τρόπον γνώσεις οἷαςδὴποτε.*»—ἐν σελ. 165—166 ἀναγινώσκομεν τὸ ἐξῆς παράγγελμα τοῦ Niemayer «*Κατὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν γενικῶν καὶ ἀτομικῶν δυνάμεων θεωρουμένων ὑπὸ τὴν φυσικὴν αὐτῶν λειτουργίαν (!) καὶ τὴν ἀμοιβαίαν των ἀξίαν (!) πρέπει νὰ προέσταται ἁρμονία καὶ ἐνότης.*» Ἡ μετὰφρασις εἶνε πλημμελής. ἴδου τὸ πρωτότυπον (τόμ. 1, 17) «*Bringe Einheit und Harmonie in die Ausbildung jener Anlagen und Fähigkeiten durch deutliche Vorstellung von ihrer Naturgewässen Bestimmung und ihrem gegenseitige Verhältnisse.*»—Ἐν σελ. 187 ἐσφαλμένως πρῶτον μὲν καλεῖ τὸν Ἑλβετὸν Πεσταλότσην Ἴταλόν. ψευδῶς δ' ἔπειτα λέγει ὅτι ὁ Fröbel παρέλαβε τὸ ἑαυτοῦ σύστημα παρὰ τοῦ Πεσταλότση· ἐν ᾧ ὁ Fröbel ἐκινήθη μόνον ὑπὸ τοῦ πεσταλοτσειοῦ πνεύματος περὶ τὴν σύστασιν τῶν παιδικῶν κήπων. Ἐσφαλμένα εἶνε καὶ τὰ ἄλλα τῆς αὐτῆς σελίδος, ὅτι εἰς τοὺς παιδικοὺς κήπους φοιτῶσι παῖδες μέχρι 10 ἐτῶν,



διότι τούτους επισκέπτονται παιδιά ηλικίας μόνον τριῶν ἕως ἑξ ἑτῶν καὶ ὅτι μόλις τὸ πρῶτον πρὸ τετραετίας ἐγράφη τι παρ' ἡμῖν περὶ τοῦ συστήματος τοῦ Fröbel, διότι ἤδη πρότερον ἐγράφησαν ἱκανὰ περὶ αὐτῶν ἐν τῷ «Φιλίστορι» καὶ ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ» καὶ τέλος κακῶς αὐτόθι γνωματεύει ὁ συγγραφεὺς ὅτι τὸ σύστημα τοῦ Fröbel πρέπει νὰ διέπη ὅλα τὰ σχολεῖα· διότι δὲν καταστοχάζονται πάντα τὰ σχολεῖα τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Αἱ μέχρι τοῦδε παραταθείσαι πλημμύραι περὶ τὰ πράγματα περιέχονται μετ' ἄλλων πολλῶν ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει περίπου τοῦ προκειμένου συγγράμματος, οὐ δυστυχῶς δὲν ἐλαττοῦται τὸ δεύτερον ἡμισυ. Ἄλλ' ἡμεῖς βραχυλογίας χάριν ἀρκούμεθα εἰς τὰ παρατεθέντα τοῦ πρώτου ἡμίσεος. Παρὰ ταῦτα ὁμῶς ὀφείλομεν πολλαχοῦ τοῦ προκειμένου συγγράμματος νὰ ψεξώμεν καὶ τὴν ἑλλειψιν κανόνος τινὸς ἢ ἀρχῆς περὶ τὴν διάταξιν καὶ ἀκολουθίαν τῶν διδασκομένων. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὰ τοῦ τρίτου βιβλίου. ἐν ᾧ περιέχονται κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν τὰ ἀκόλουθα κεφάλαια: « Περὶ προσοχῆς, περὶ ἐνστίκτων, περὶ ἀπομιμήσεως, (πρὸς τί ἰδιαιτέρον κεφάλαιον, ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἀπομίμησις εἶνε ἐνστικτοῦ, κατὰ τὸν συγγραφέα;) περὶ μνήμης, περὶ φαντασίας, περὶ τῆς τοῦ καλοῦ αἰσθήσεως, περὶ κρίσεως, περὶ βουλήσεως, περὶ ἔξεως, περὶ τῆς τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἀλληλεπιδράσεως, περὶ πειθαρχίας. » Μάτην πειρᾶται τις νὰ δικαιολογήσῃ τὴν τοιαύτην διάταξιν τῆς πέμπτης σχεδὸν μοίρας τοῦ ὅλου συγγράμματος· διότι ἐν αὐτῇ οὔτε ἀπὸ τῶν κατωτέρων ἐπὶ τὰ ἀνώτερα προβαίνει ὁ συγγραφεὺς, οὔτε ἐκ τῶν πρωϊμώτερον ἀναπτυσσομένων ἐπὶ τὰ ὑστερώτερον, οὔτε ἐκ τῶν ἀπλουστέρων ἐπὶ τὰ συνθετώτερα, οὐδ' ἄλλον τινα πῆχυν καὶ κανόνα ἔχει ἐπὶ τούτων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀναρμοστία πρὸ τὸ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου προκηρυχθέν θέμα εἶνε φανερὰ ἐν τῷ προκειμένῳ πονήματι. Διότι ὁ μὲν Σύλλογος δικαίως καὶ πρεπόντως ἤξιωσε νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ κριθησομένῳ συγγράμματι καὶ ἡ παιδαγωγικὴ διαιτική, ὁ δὲ συγγραφεὺς παριδὼν τὴν ἔννοιαν τῆς παιδαγωγικῆς διαιτητικῆς μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἰατρικὴν καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐπηρεαζόμενος τὰ μὲν κυριώτερα, ἥτοι τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν, ἔταξε δεύτερα, πρῶτον δὲ κατέστησε τὴν σωματικὴν θεραπείαν. Τὴν ἀνάστροφον ταύτην θέσιν τῶν πραγμάτων κάλλιστα πάντων μαρτυρεῖ τὸ μέγεθος τοῦ χώρου ὃν πληροῦσι τὰ ἰατρικά, ὑγιεινὰ καὶ καθόλου σωματικὰ παραγγέλματα, εἰς ἃ δαπανῶνται 250 ὀλόκληρα φύλλα τοῦ ἐκ 350 φύλλων ἐν ὅλῳ ἀποτελουμένου συγγράμματος τούτου. Ἡ σωματικὴ ἄρα θεραπεία ἀποβαίνει ὑπερδιπλασίως κατὰ τὸν ὄγκον ὑπερτέρα τῶν δύο ἄλλων ὁμοῦ λαμβανομένων. Ἄλλὰ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ προκει-



μενος ἀγών δὲν πρέπει νὰ ἐκτραπῆ εἰς ἀγῶνα ὑγιεινῆς καὶ ἰατρικῆς τῶν παιδῶν; Ἡ τις δὲν κατανοεῖ εὐχερέστατα, ὅτι, αἰ περὶ λοχείας φερ' εἰπεῖν καὶ ἐμμήνων καὶ ὑστερισμοῦ καὶ διατηρήσεως τῆς γυναικείας καλλονῆς καὶ περὶ γάμου καὶ τῶν τοιούτων λεπτολογώτεραι διδασκαλῖαι τοῦ συγγραφέως ἢ οὐδαμῶς, ἢ ἐλάχιστα ἀρμόζουσιν εἰς συγγράμματα μέλλοντα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τοὺς ὅρους τοῦ προκειμένου ἀγῶνος; Τοιοῦτο εἶνε, Κύριοι, καὶ τὸ δεύτερον τῶν διαγωνιζομένων συγγραμμάτων, τριχῶς ἐξεταζόμενον, οὐ ἔνεκα ἀποφαινόμεθα, ὅτι οὐδ' αὐτὸ ἠὺδοκίμησεν ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι.

Τὸ δὲ πρὸς ἐξετάσιν ἀπολειπόμενον τρίτον σύγγραμμα ἐκ 55 περίπου κολλῶν γραφικοῦ χάρτου συγκείμενον, γνωμικὸν δὲ φέρον προτεταγμένον τὰ ἐκ τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος, « Τροφή καὶ παιδείσεις χρηστὴ σωζομένη φύσει ἀγαθὰς ἐμποιεῖ καὶ αὐτὴ φύσει χρησταὶ τοιαύτης παιδείας ἀντιλαμβάνόμεναι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων γίνονται. » ἐπιγράφεται « Παιδαγωγικὸν ἐγχειρίδιον διὰ τε τὸν οἶκον καὶ τὸ σχολεῖον. » Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἥτοι εἰς τὸ περὶ σωματικῆς καὶ εἰς τὸ περὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περρίνεται βραχυλογώτερον τοῦ δεόντος, τὸ δὲ δεύτερον ὀρθῶς ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν τοῦ συγγράμματος μοῖραν· ἀμφοτέρων δὲ τούτων προτάσσεται σύντομός τις καὶ σαφῆς μὲν, λιτοτάτη δὲ εἰσαγωγή, ἐπαγγελιομένη νὰ διδάξῃ « τὰ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἀξίας τῆς ἀνατροφῆς ἢ παιδαγωγίας. »

Ὁ ἐπιμελῶς ἐξετάζων τὸ προκειμένον σύγγραμμα καὶ μετ' ἐπιστάσεως ἀντιπαραβάλλων αὐτὸ πρὸς ἑκάτερον τῶν προτέρων, εὕρισκει τοῦ μὲν πρώτου κατὰ πολὺ αὐτὸ καὶ κατὰ πάντα ὑπέρτερον, τοῦ δὲ δευτέρου ἐλαττούμενον μὲν κατὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ ὀρθότητα τῶν ὑγιεινῶν καθόλου παραγγελμάτων, ὑπερέχον δὲ φανερώτατα κατὰ τε τὴν γλῶσσαν, τὴν ὀρθότητα τῶν παιδαγωγικῶν ὑποθηκῶν καὶ τὴν τάξιν καὶ οἰκονομίαν τῶν διδασκομένων. Ταῦτα δὲ ἐπαινοῦντες τοῦ ἐγχειριδίου τούτου δὲν ἀρνούμεθα παντάπασιν, ὅτι εἰς πολλὰ τινα προσεκόψαμεν καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν (ὡς φερ' εἰπεῖν, σελ. 13 « θίγει τοῦ καθίδρου » ἐνεστῶς θίγω δὲν ὑπάρχει σελ. 26 « Δὲν ὀφείλουσι προσέτι οἱ γονεῖς νὰ κρίνωσι πολὺ αὐστηρῶς περὶ τῶν φαγητῶν, » ἐνθα τὸ ἐναντίον θέλει νὰ εἴπῃ ὁ συγγραφεύς, ὅτι δηλαδὴ « ὀφείλουσι νὰ μὴ κρίνωσι » κτλ.—σελ. 54 « τὴν ἔξιν καὶ συνήθειαν. . . . πρέπει ὅσον τάχιστα νὰ ἐμβάλλωμεν εἰς ἔργον. »—σελ. 93 « ὅταν ὁ παριστάνων γνωρίζῃ νὰ. . . ἐνθουσιᾷ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ, » τὸ ἐνθουσιᾶν εἶνε ἀμετάβατον.—95 « ὁ ἔρωσ τοῦ φύλου εἶνε ὁ ἄ-

ξων καθ' ὃν τὰ πάντα σχεδὸν περιστρέφονται » ἀντὶ περιὸν) καὶ περὶ τὰ πράγματα. (— Παραδείγματα: « ὁ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ περιέχει ὀξυγόνον, ἄζωτον, ὀλίγον ἀνθρακικὸν ὀξὺ κτλ. ἐκ τούτων τὸ μὲν ὀξυγόνον χρησιμεύει πρὸ πάντων εἰς τὴν ζωὴν. Τὸ δὲ ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ἄζωτον εἶνε ὅλως ἄχρηστα. » Ἄλλ' ἂν τὸ ὀξυγόνον χρησιμεύει πρὸ πάντων μόνον, τότε ἀκολουθεῖ ὅτι τᾶλλα δὲν εἶνε ὅλως ἄχρηστα· καὶ δὲν εἶνε ὅλως ἄχρηστα, διότι ἄνευ τοῦ ἀζώτου τὸ ὀξυγόνον μόνον εἰσπνεόμενον θὰ ἀπέβαινε βλαβερώτατον.—σελ. 14 « ἡ κίνησις εἶνε ὠφελιμωτέρα εἰς τὰ νεῦρα ἢ ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ ἀνάγνωσις. » Ἄλλ' ὠφελεῖ τὰ νεῦρα ἢ ἀνάγνωσις;—σελ. 39 ἀπονέμεται πλείων τοῦ ὀρθοῦ δύναμις εἰς τὴν τροφήν, ἥτις παρίσταται ὡς ὁ κυριώτατος καὶ σχεδὸν εἶπειν, μόνος παράγων τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς διαφορᾶς Γερμανῶν καὶ Γάλλων καὶ Ἰνδῶν καὶ Ἀμερικανῶν· διότι λησμονοῦνται πολλοὶ ἄλλοι σημαντικώτατοι τῶν διαφορῶν τούτων παράγοντες, ἥτοι κλίμα, καταγωγή, κοινωνικὴ κατάστασις κτλ.—ἐν σελ. 59 λέγεται ὅτι· τὸ ὕδωρ « καὶ ἂν μηδεμίαν ἀκαθαρσίαν ἀποτρίβει, ἀλλ' ὅμως συντελεῖ εἰς τὴν διαύγειαν καὶ καθαρότητα τοῦ δέρματος. » Ταῦτα εἶνε ἐναντία πρὸς ἄλληλα.—ἐν σελ. 153 διδασκόμεθα ὅτι οὐδέποτε πρέπει νὰ « ἐμβάλη τις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου καὶ ἐν τοῖς παιγνίοις καὶ ἐν ἄλλοις ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων. » Ἡ πρὸς κτῆσιν καθόλου ὀρμὴ ἔχει ἀνάγκην ἐξεγέρσεως καὶ ρυθμίσεως ἐν τοῖς παιδίοις, οὐχὶ δὲ ἀποσβέσεως· ὡς ὀρθῶς καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς διδάσκει ἐν σελίδι 303, ἀναιρῶν τὰ ψευδῆ ταῦτα τῆς σελίδος 153. Ἐπ' ἴσης πολλῆς χρήσουσιν ἐπεξεργασίας τὰ ἐν τῇ σελίδι ταύτῃ καὶ ἐν σελ. 155—156 περὶ εἰκονογραφημένων βιβλίων λεγόμενα, ἂν μέλλωσι ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς πρὸς ἄλληλα ἀντιφάσεως). καὶ ἐπαναλήψεις δ' ἔχει τις νὰ ψέξῃ οἷαι εἶνε τὰ ἐν σελ. 48—49 περὶ καθάρσεως τῶν ὀδόντων, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν σελ. 30—31. πολλὰ δ' ὠτάτύως τοῦ 5. κεφαλαίου εἶνε ἐπανάληψις τῶν προτέρων· καὶ καθόλου εἶπειν τὰ ὑγιεινὰ παραγγέλματα τὰ ἐν τοῖς κατόπιν κεφαλαίοις πολλάκις λεπτολογώτερον ἐκτιθέμενα ἴσως δὲν δίδονται προσηκόντως αὐτόθι, ἀφ' οὗ ὁ συγγραφεὺς ὥρισεν ἴδιον μέρος τοῦ συγγράμματος διαλαμβάνον περὶ τῶν τοιούτων. Ἄλλὰ καὶ παρὰ πάντα ταῦτα τὸ προκείμενον ἐγχειρίδιον ὑπερτερεῖ καθόλου τῶν δύο ἄλλων· μάλιστα δ' ἐπαινετὰ εἶνε τὰ πολλῶ πλείστα τῶν παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων, ἅτινα μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εὐμοιρεῖ πολλῆς μὲν παρατηρητικότητος, ἐπαρκοῦς δὲ ψυχολογικῆς παιδείας καὶ πείρας δαψιλοῦς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὧν ἄνευ ἀνωφελῶς χωρεῖ τις ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ παράστασιν τοιούτων πραγμάτων, οἷα τὰ τῆς ὀρθῆς τῶν παι-

δων ἀγωγῆς καὶ παιδείας. Τούτων πάντων ἕνεκα τὸ προκείμενον πόνημα ἀποδεικνύεται πολλῶν ἐπαίνων ἄξιον καὶ δὲν ὀκνοῦμεν παντάπασιν νὰ εἰπώμεν, ὅτι εἶνε ἄξιον δοκίμου παιδαγωγικῆς γραφίδος καὶ δὴ τοιαύτης οἷα ἡ τοῦ γερμανοῦ παιδαγωγοῦ **Karl Oppel**.

Δυστυχῶς ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ κρινόμενον ἔργον εἶνε ἄξιον τῆς γραφίδος τοῦ γερμανοῦ παιδαγωγοῦ· ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ φανερώσωμεν ἅμα ὅτι οἱ ρηθέντες ἔπαινοι προσήκουσιν κυρίως καὶ οὐσιωδῶς εἰς αὐτὸν τὸν μνημονευθέντα γερμανὸν συγγραφέα, πρὸς οὗ τὸ « βιβλίον τῶν γονέων » ἔπρεπε νὰ εἶνε χαλαρωτέρα μὲν ἢ συγγένεια, μικροτέρα δὲ ἢ ὁμοιότης τοῦ προκειμένου ἑλληνικοῦ πονήματος. Διότι νῦν ἡ συγγένεια καὶ ἡ ὁμοιότης αὕτη χωρεῖ μέχρι τοσοῦτου, ὥστε καθίστανται σφόδρα ἀμφίβολα καὶ προβληματικά τὰ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πονήματος πνευματικὰ δίκαια τοῦ ἀγωνιζομένου συγγραφέως· νομίζομεν δ' ὅτι οὐδεμίαν ὑπερβολὴν θὰ εἰπώμεν, ἐὰν δηλώσωμεν ὅτι συγγραφέων τὸ πόνημα τοῦτο φαίνεται ἀναλαβὼν νὰ λύσῃ τὸ ἐξῆς πρόβλημα· πῶς ἐκ βιβλίου 35 περίπου τυπογραφικῶν φύλλων (τοῦ **Oppel**) δύναται τις κάλλιστα νὰ ἀποτελέσῃ σύνοψιν 15 περίπου τυπογραφικῶν φύλλων, οὐσιωδέστατα ἀντεχόμενος τοῦ συνοψιστέου. Τούτων ὅμως οὕτως ἐχόντων φανερώτατον γίνεται, ὅτι ἡ τοιαύτη γένεσις τοῦ προκειμένου πονήματος καθιστᾷ δυσχερεστάτην τὴν εὐδοκίμησιν αὐτοῦ ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι· ἢ πιστεύει τις ὅτι ὁ τρίτος τῶν σήμερον ἀγωνιζομένων ἐνταῦθα εἶνε ὁ ρηθεὶς γερμανὸς συγγραφεὺς; Ἄλλ' ἡ τοιαύτη γένεσις τοῦ πονήματος τούτου καθίστησι δυσχερῆ καὶ ἄλλως οὐχ ἦττον τὴν ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου ἐπιτυχίαν αὐτοῦ· διότι ἡ μὲν προκήρυξις τοῦ ἀγῶνος ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν ἀγωνιζομένων βιβλίον « ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ » τὸ δὲ τρίτον τῶν διαγωνιζομένων συγγραμμάτων εἶνε, ὡς τὸ τοῦ **Oppel**, βιβλίον τῶν γονέων. Καὶ ἐπιγράφει μὲν αὐτὸ ὁ ἑλληνικὸς συγγραφεὺς, ὡς εἶδουμεν, « Παιδαγωγικὸν ἐγχειρίδιον διὰ τε τὸν οἶκον καὶ τὸ σχολεῖον, » δυστυχῶς ὅμως εἶνε πρόδηλον εἰς πάντα, ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν βιβλίων δὲν μεταβάλλουσιν, οἷον μαγικῶς, τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Καὶ ὁ ἐπιπολαϊότατα ἀνελίττων τὸ προκείμενον πόνημα διδάσκαλος πείθεται παραχρῆμα ὅτι μέλημα τοῦ συγγραφέως δὲν εἶνε αὐτὸς καὶ τὰ τοῦ σχολείου αὐτοῦ ποικιλώτατα ζητήματα, ἀλλ' οἱ γονεῖς καὶ ὁ οἶκος. Καὶ τρίτον τι ὅμως ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα, ὀρμώμενοι ἐκ τῆς εἰρημένης γενέσεως τοῦ πονήματος τούτου, ὅτι δηλαδὴ ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς γράφων τὸ βιβλίον αὐτοῦ ἀπέβλεπε μάλιστα πρὸς τὸν γερμανικὸν οἶκον καὶ τὸν γερμανικὸν καθόλου βίον, ὃν πρὸ πάντων



παρετήρησε καὶ διηρεύνησεν ὅσω ἄρα μᾶλλον τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ἔτυχε τοῦ σκοποῦ, τόσω καὶ πρὸς τὸν βίον ἐκεῖνον εἶνε εὐαρμοστότερον, καὶ τόσω ἄρα πρὸς τὸν ἡμέτερον ἁσαρμοστότερον, ἐὰν ἀληθῆ λέγωσιν οἱ ἀποφαινόμενοι, ὅτι ἄλλαι μὲν αἱ ἡμέτεραι ἀρεταὶ καὶ κακίαι, ἄλλαι δ' αἱ τῶν γερμανῶν, καὶ ὅτι καὶ οἶκος καὶ σχολεῖον καὶ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις παρ' ἡμῖν κατ' ἄλλα ὑγιαίνουσι καὶ νοσοῦσι καὶ ἄλλης θεραπείας δεόνται ἢ τὰ παρὰ λαῶ, οἷος ὁ γερμανικός. Ἴνα λοιπὸν ἐπὶ τῶν τοιούτων ὠφελήσωμεν καὶ θεραπεύσωμεν δεόντων τὰ ἡμέτερα ἀνάγκη νὰ μεθαρμόζωμεν οὐσιωδῶς τὰ τῶν ἄλλων. Τούτων ὁμῶς οὕτως ἐχόντων ἀναμφίλογον εἶνε ὅτι εἰς τὴν ἔλλογον ταύτην ἡμῶν ἀξίωσιν δὲν ἐπάρκει ὁ ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετονομάζων μόνον, φερ' εἰπεῖν, τὸν ῥάπτην Schultze Γεωργιάδην ἢ τὴν Ρόσαν Χαρίκλειαν, καὶ τὰ λεγόμενα περὶ Κικυλίου εἰσάγων ὡς λεγόμενα περὶ Ὀλύμπου. Διότι ταῦτα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα εἶνε μὲν ἐπαινετά, ἀλλ' εἶνε ἀρχὴ μόνον τῆς ἀπαιτουμένης μεθαρμογῆς καὶ ἀρχὴ μάλιστα ἔργου πολὺ ἀπέχον ἔχοντος τὸ τέλος. Ταῦτα δὲ λέγοντες οὐδόλως ἀποφαινόμεθα, ὅτι δὲν εἶνε ὠφέλιμοι εἰς ἡμᾶς καὶ αἱ μεταφράσεις ἀλλοτρίων παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων, ἀλλ' ἰσχυρίζομεθα μόνον, ὅτι εὐλόγως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος δὲν ἀπέβλεψεν ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι εἰς τοιαῦτα πονήματα, ἀλλ' ἀπήτησε σύγγραμμα χάριν τῶν ἐλληνοπαίδων, γνησίως ἄρα ἐλληνικόν, προερχόμενον οἷον ἐκ τῆς διανοίας καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἔθνους καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐπιχειροῦν ὀρθῶς νὰ θεραπεύσῃ.

Πρὸς ταῦτα πρὸ παντὸς ἄλλου ἀποβλέποντες καὶ πρὸς αὐτὰ μάλιστα κρίνοντες τὰ ἔργα τῶν κατελθόντων εἰς τὸ στάδιον τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ἀποφαινόμεθα, ὅτι οὐδεὶς ἠὲδοκίμησεν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἂν τῶν πλείστων ἄλλων σφκλμάτων ἦσαν ἀπκλαγμένοι οἱ διαγωνιζόμενοι, ἡμεῖς οὐδ' οὕτω θὰ ἐτολμῶμεν νὰ κοσμήσωμεν τὴν κεφαλὴν αὐτῶν τινος διὰ τοῦ κοτίνου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἂν μὴ ἐπάρκει πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην ἀξίωσιν τοῦ τε συλλόγου καὶ ἡμῶν.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἔκβασις τοῦ παρόντος ἀγῶνος.

Ἡμεῖς δὲ ἐκτελέσαντες οὕτω μετ' ἀγαθῆς συνειδήσεως τὸ ἡμέτερον καθήκον, ὡς κριταὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου, θὰ ἐπαυόμεθα νῦν τοῦ περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως λόγου, ἂν μὴ καὶ ἄλλων ἄκυροί τινες δόξαι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγωνισάμενοι ὠθουν ἡμᾶς εἰς δῆλωσιν τῆς ἡμετέρας γνώμης περὶ τῶν πνευματικῶν ἐφοδίων ὧν ἀπαραιτήτως χρήζει ὅστις μέλλει τελεσφόρως νὰ ἐπιχειρήσῃ συγγραφὴν τοιαύτην οἷαν θέλει ὁ ἡμέτερος Σύλλογος.

Καὶ ἄλλοι μὲν νομίζουσιν, ὅτι ἐπαρκῆ πρὸς τοιαύτην ἐπιχείρησιν φέρει



ἐφόδια ὁ ἀπὸ τῆς ψιλῆς ἐμπειρίας δρμώμενος· καὶ τῆς τοιαύτης γνώμης δὲν φαίνεται παντάπασιν ἀλλότριος ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου τῶν κριθέντων πονημάτων, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ λύσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τεθὲν πρόβλημα σχεδὸν διὰ μόνης τῆς ἐμπειρίας. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἱκανὴν παρασκευὴν πρὸς τὴν λύσιν ταύτην νομίζουσι τὴν θεωρητικὴν μελέτην τῶν παιδαγωγικῶν καθόλου προβλημάτων καὶ ταύτην τὴν δόξαν φαίνεται ἐπιχειρήσας νὰ ἀποδείξῃ ὀρθῶς ἔχουσιν ὁ τοῦ δευτέρου πονήματος συγγραφεὺς, ὅστις τῆς λύσεως τοῦ ἡμετέρου προβλήματος ἐπελάβετο διὰ μόνης σχεδὸν τῆς ἀναγνώσεως παιδαγωγικῶν τινῶν συγγραμμάτων, στερούμενος δὲ τῆς προσηκούσης πρακτικῆς ἐμπειρίας περὶ τὴν παιδείαν καὶ ἀγωγὴν. Τὸ ἐφ' ἡμῖν ὅμως νομίζομεν ἀμφοτέρας τὰς ὑπολήψεις ταύτας ψευδεῖς καὶ φρονοῦμεν ὅτι προσφυστάτα δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτῶν ὅσα ὁ Βάκων εἰκονικώτερον ἔλεγε περὶ τῶν μονομερῶν θεραπόντων τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τῆς ἀπαγωγῆς, τῶν ἐμπειρικῶν καὶ δογματικῶν, ὅτι δηλαδὴ οἱ μὲν ἐμπειρικοὶ ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς μύρμηκας, οἵτινες συγκομίζουσι μὲν ὕλην πολλήν, ἀλλὰ σωρεύουσιν αὐτὴν ἀμόρφως, οἱ δὲ θεωρητικοὶ πρὸς τὴν ἀράχνην, ἣτις οὐδὲν ἔξωθεν συγκομίζουσα, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξ ἑαυτῆς ποριζομένη κατασκευάζει οὕτω λεπτότατον μὲν καὶ τεχνικώτατον, ἀσθενέστατον ὅμως ὕψισμα καὶ πρὸς μηδεμίαν βιαιότεραν ἐπήρειαν ἐπαρκοῦν.

Τὰ αὐτὰ ἀρμόζουσιν ἐντελέστατα λεγόμενα καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων ἐνταῦθα ψιλῶν ἐμπειρικῶν καὶ μονομερῶς θεωρητικῶν. Διότι ὅπως μὲν οἱ μύρμηκες οὕτω πως καὶ οἱ ἐμπειρικοὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως γινώσκουσι μὲν πολλά τινα πράγματα, ἀθροίζουσιν αὐτὰ ἐπιμελῶς καὶ σωρεύουσιν, ἀλλὰ σωρεύουσιν μόνον αὐτά, ἀδυνατοῦσι δὲ νὰ ἀναδράμωσιν εὐμεθόδως εἰς ἀρχάς, ἀδυνατοῦσι δ' ἔπειτα νὰ κατέλθωσιν ἀπὸ τούτων αὐθις ἀσφαλῶς ἐπὶ τὰ ἐπὶ μέρους καὶ καθόλου εἰπεῖν δὲν δύνανται νὰ διαπλάσωσι καὶ μορφώσωσιν ἐπιστημονικῶς τὴν ἀξιόλογον ἴσως αὐτῶν πολυτάκις ἐμπειρίαν. Ὅπως δὲ πάλιν ἡ ἀράχνη ἐκτυλίσσει ἅπαν τὸ νῆμα τοῦ ὑφάσματος ἐξ ἑαυτῆς καθ' ὁμοίον τινα τρόπον καὶ ὁ ψιλὸς θεωρητικὸς ἐπὶ τῶν προκειμένων ζητημάτων ἐξελίσσει μὲν ἐξ ἑαυτοῦ, οὕτως εἰπεῖν, θεωρίας λεπτάς καὶ περιτέχνους, ἀλλὰ θεωρίας μὴ ἐπαρκούσας μὲν εἰς τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀξιώσεις τῆς πράξεως καὶ ἐμπειρίας, εὐχερέστατα δὲ δίκην ἴστοῦ ἀράχνης διαφυσωμένας καὶ διαρρηγνυμένας ὅταν τις ἐπάγῃ εἰς αὐτάς τὰ πράγματα. Ζητήματα λοιπὸν τοιαῦτα, οἷον τὸ προκειμένον παιδαγωγικὸν δὲν ἐπιλύονται, οὔτε διὰ μόνης τῆς ἀναγνώσεως παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων καὶ τῆς θεωρητικῆς σπουδῆς· οὔτε διὰ τῆς

ψιλῆς ἐμπειρίας ἀλλ' ὁ μέλλων νὰ λύσῃ αὐτὰ δεόντως ἀνάγκη νὰ μιμηθῇ τὴν μέλισσαν, ἵνα ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Βάκωνος, ἥτις καὶ τοῦ μύρμηκος τῆ συγκομιστικὴν ἐργασίαν δὲν ἀποστέργει καὶ τῆς ἀράχνης τὴν τέχνην παρκαμβάνει, καὶ ἀμφοτέρωθεν ἐνοῦσα κατασκευάζει τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο κατασκευάσμα ὅπερ θαυμασιώτατα συνάπτει εἰς ἓν ἄριστον εἶδος καὶ ἀρίστην ὕλην· ἀνάγκη λοιπὸν καὶ οὗτος νὰ ἐνώσῃ ἐμπειρίαν καὶ θεωρίαν, πράξιν καὶ ἐπιστήμην, πρακτῆρησιν καὶ συλλογισμὸν, ἐπαγωγὴν καὶ ἀπαγωγὴν. Οὕτως ὅμως ἔχον τὸ προκείμενον παιδαγωγικὸν πρόβλημα δὲν εἶνε ἐκ τῶν εὐχερεστάτων. Διότι πλὴν ὅτι προαπαιτεῖται ἰδιάζουσα τις παιδαγωγικὴ εὐφυΐα καὶ καρδία πλήρης θερμότητος καὶ ἀγάπης πρὸς τὸ ἔργον, πλὴν ὅτι προαπαιτεῖται δεξιότης περὶ τὴν κομψὴν καὶ ἐπαγωγὴν τῆς λέξεως, κατασκευὴν καὶ τὴν συγγραφικῶς γενναίαν καὶ πρέπουσαν τῆς ὅλης ὑποθέσεως διάταξιν, πόσας μὲν προκαταρκτικὰς ἐξισώσεις, ἵνα ἐπὶ τὸ μαθηματικώτερον εἴπωμεν, ἀνάγκη νὰ καταστρώσῃ τις, πόσας δὲ βοηθητικὰς λύσεις ὀφείλει νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἐκτελέσῃ, πρὶν ἔλθῃ ἐπὶ τὸ κεφαλαιωδέστατον τοῦ προβλήματος ζήτημα καὶ ἐπιχειρήσῃ τὴν τελειωτικὴν αὐτοῦ λύσιν; Καὶ πρῶτα μὲν ἔρχονται τὰ θεωρητικώτατα καὶ γενικώτατα ἐρωτήματα τοῦ προβλήματος, τίνες αἱ ἠθικαὶ μάλιστα καὶ νοητικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, τίνες οἱ νόμοι, καθ' οὓς τελεῖται ἢ κατὰ φύσιν ἀνάπτυξις αὐτῶν, τίς αὐτῶν ἢ σχέσις πρὸς τὰς σωματικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, τίς ἢ ἐναρμόνιος πάντων ὁμοῦ ἀνάπτυξις καὶ κατὰ τίναν αὕτη τρόπον ἢ μέτρον ἐπιτυγχάνεται; Τίς δ' εἶνε ἔπειτα ἡ οὐσία καὶ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς; τίς δ' ὁ σκοπὸς αὐτῆς; διὰ τίνων δὲ μεθόδων ἐπιτυγχάνομεν αὐτοῦ; Ὅσοι ἐνέκυψάν πως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ἐπέστησαν ἐταστικώτερον ὄμμα ἐπὶ τῆς σημερινῆς αὐτῆς καταστάσεως, γινώσκουσι πόσος εἶνε ὁ ὄγκος τῆς τῶν ζητημάτων τούτων καὶ τῶν τοιούτων δυσχερείας καὶ πόση ἢ περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις καὶ ἀπορία κατὰ τε τοὺς προτέρους καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα. Καὶ ὅμως ὁ μέλλων νὰ προβῇ μετὰ εὐλόγως ἀγαθῶν ἐλπίδων εἰς λύσιν τοῦ ἡμετέρου παιδαγωγικοῦ προβλήματος ὀφείλει πρότερον νὰ περᾶν πάσας τὰς οἰονεὶ προκαταρκτικὰς πράξεις καὶ λύσεις τούτας, τὰς ὑπὸ θέσιν ἐχούσας τοιαῦτα γενικώτερα ζητήματα, ἵνα ἔχη ἔπειτα τὴν τούτων λύσιν ἐφόδιον πρὸς τὴν λύσιν ἄλλων εἰδικωτέρων μὲν, σπουδαιωτάτων ὅμως καὶ αὐτῶν ζητημάτων, ἀμεσώτερον ἀποβλεπόντων εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, ἥτοι τὸ τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν ἐλληνοπαίδων ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ. Δύναται δὲ τις νὰ χαρακτηρίσῃ κάλλιστα τὰ

ειδικώτερα ταῦτα ζητήματα λέγων, ὅτι ὑπόθεσιν ἔχουσι τὴν φύσιν καὶ θέσιν τοῦ ἑλληνικοῦ καθόλου ἔθνους.

Τὸ ἡμέτερον ἔθνος, Κύριοι, διαφέρει κατὰ πλεῖστα καὶ οὐσιωδέστατα οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ σημερινῶν τῆς Εὐρώπης ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν πλησίον ἡμῶν ἡμερωτέρων Ἀνατολικῶν λαῶν. Καὶ πρῶτον μὲν διαφέρει ἐκείνων κοινῶς μετὰ τούτων, ὡς ζῶν νεαρώτερον ἐν τε τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τῷ πολιτισμῷ βίον καὶ διὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἐκείνων ἐλευθερίαν καὶ παιδείαν σπεῦδον καὶ πρὸς τὸ λαμπρότατον φῶς τοῦ καθόλου αὐτῶν βίου ἀτενίζον. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐγείρονται ἀφορμαὶ σπουδαιοτάτων σκέψεων καὶ δυσχερεστάτων ζητημάτων. Διότι τὸ φῶς ἐκεῖνο τοῦ λαμπροῦ βίου τῶν ἡμερωτάτων τῆς Εὐρώπης λαῶν εἶνε μὲν εὐεργετικώτατον, μόνον ὅμως ὅταν μετὰ φρονήσεως καὶ τοῦ προσήκοντος μέτρου ἀτενίζωσι πρὸς αὐτὸ τὰ νεαρώτερα ἔθνη, ἅτινα ἀρτίως ἐξῆλθον ἐκ τῆς μακρᾶίως νυκτὸς ζοφερωτάτης τυραννίδος. Τὰ ἔθνη ταῦτα εἶνε ὅμοια πρὸς τοὺς δεσμώτας ἐκείνους οἰκήτορας τῆς σπηλαιώδους οἰκῆσεως τοῦ Πλάτωνος (ἐν Πολιτείᾳ βιβλ. VII, ἐν ἀρχῇ), οἵτινες σκιάς μόνον τέως ἐκεῖ κάτω βλέποντες, αἴφνης δ' ἔπειτα ἐκεῖθεν ἀνελκόμενοι καὶ πρὸς τὸ λαμπρότατον τοῦ ἡλίου φῶς ἐξαγόμενοι ὥρσιλον λίαν ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν καὶ μετὰ προσήκοντος τοῦ μέτρου νὰ προσβλέπωσιν αὐτὸν τὸν ἥλιον, τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν προνοοῦντες. Ἄλλὰ τίς ἢ περὶ τοῦτο σωφροσύνη καὶ ποῖον τὸ προσῆκον μέτρον;

Δεύτερον δέ, τὸ ἡμέτερον ἔθνος διαφέρει σημαντικώτατα πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἔνεκα τῆς καταγωγῆς καὶ ἱστορίας, ἔνεκα τῆς χώρας καὶ τοῦ κλίματος, καὶ ἔνεκα τῆς νῦν ἰδιορρυθμοτέρας αὐτοῦ πολιτικῆς, θρησκευτικῆς, διανοητικῆς καὶ κοινωνικῆς καθόλου καταστάσεως. Ἄλλ' ἡ ποικίλη αὕτη ἐξέτασις τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καθ' ἑαυτὸ τε καὶ πρὸς τᾶλλα γεννᾷ τὴν ἐρώτησιν, τίνα πρέπει συμφῶνως πρὸς πάντα ταῦτα νὰ τέμωμεν οἱ νέοι Πανέλληνες ὁδὸν ἐπειγόμενοι πρὸς τὸ τέλος τοῦ νέου ἡμῶν βίου, πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν καὶ ἐθνικὴν εὐδαιμονίαν; Τοῦτο εἶνε ζήτημα οὐχ ἥττον κεφαλιῶδες ἢ τὸ περίφημον ζήτημα τοῦ Ἀμλέτου.

### To be or not to be that is the question

εἶνε ζήτημα περὶ τὸ ὁποῖον, ὡς περὶ ἄξονα, ἵνα εἶπω οὕτω, στρέφονται καὶ πρέπει νὰ στρέφωνται αἱ πλεῖστα καὶ κυριώταται τῶν παρ' ἡμῖν σπουδαιοτέρων συζητήσεων: εἶνε ἐνὶ λόγῳ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸν ζήτημα. Ἄλλ' ἴσως ἐρωτήσῃ τις, καὶ τί κοινὸν ἔχει τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ζήτημα



πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα ; Ἀποκρινόμεθα, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε οἶονεὶ αὐτὸ τὴν στάδιον τοῦ προκειμένου ἀγῶνος. Διότι ἐν πρώτοις μὲν οἱ διδάσκαλοι εἶνε σημαντικώτατοι σκαπανεῖς τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς μέλλομεν νὰ φθάσωμεν πρὸς τὸ ποθοῦμενον τέρμα τῆς ἰδιωτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἡμῶν εὐημερίας. Οἱ διδάσκαλοι, Κύριοι, εἶνε βασιλεῖς τῶν σχολείων καὶ ἄρα τῆς νεότητος ἢν διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς διευθύνουσι καὶ κυβερνῶσιν ἐπὶ ὅλην σχεδὸν εἰκοσαετίαν. Οὐδὲν ἄρα ἐπάγγελμα δύναται νὰ ἀσκήσῃ τοσοῦτον εὐεργετικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς κοινωνίας καθόλου ὅσον τὸ τοῦ διδασκάλου. Ἄλλ' ὁ διδάσκαλος εἶνε βασιλεὺς καὶ βασιλεὺς χρηστότατος, ὅταν καὶ αὐτὸς καὶ τὸ σχολικὸν αὐτοῦ σύστημα εὐμοιρῶσι δαψιλέστατα τῶν δώρων τῆς ἐπιστήμης· ἄνευ ὅμως ταύτης τὰ μὲν σχολεῖα ἐκτρέπονται εἰς κολαστήρια τοῦ πνεύματος, ὁ δ' ἀγαθώτατος βασιλεὺς ἀποθάνει τύραννος ἐπικινδυνότατος τῆς τρυφερᾶς νεότητος, τῆς εὐγενεστέρως μοίρας ἔθνους τινός. Ἐντεῦθεν κατανοοῦμεν πόσον ἐξαρτᾶται ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν εὐημερία ἐκ τῶν καλῶν διδασκάλων καὶ καλῶν σχολείων, ἦτοι ἐκ τῆς ὀρθῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς τῆς ἡμετέρας νεότητος ἐν τῷ σχολείῳ. Ἀλλὰ ταῦτα τί ἄλλο εἶνε ἢ τὸ ἡμισυ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ; Τὸ ἔργον ὅμως τοῦ σχολείου χρήζει συμπληρώσεως καὶ τῆς συμπληρώσεως ταύτης ἐργαστήριον εἶνε ὁ οἶκος· διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος εἰς τοῦτο βεβαίως ἀποβλέπων ὀρθῶς συμπαρέλαζε μετὰ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τῆν ἐν τῷ οἴκῳ ὀρθὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν τῶν ἑλληνοπαίδων.

Οἶκος ἄρα καὶ σχολεῖον εἶνε τὰ κυριώτατα ἐργαστήρια τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνατροφῆς, τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐημερίας· γονεῖς καὶ διδάσκαλοι εἶνε οἱ σπουδαιότατοι πάντων τῶν διεπόντων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀνατροφὴν, οἱ τὰ μάλιστα πάντων δυνάμενοι νὰ παρσκευάσωσι καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας, οἱ κυριώτατοι σκαπανεῖς τῆς ὁδοῦ ἐκείνης ἣτις φέρει εὐθὺ πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν καὶ ἐθνικὴν ἡμῶν εὐδαιμονίαν. Ἄλλ' ἤδη κατηντήσαμεν ἀπὸ πῶν γενικωτάτων καὶ ἀπωτάτων εἰς τὰ εἰδικώτατα καὶ σφιγκτότατα συνεχόμενα πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα ζητήματα, ἦτοι εἰς τὰ ὑπόθεσιν ἔχοντα τὸν ἑλλήν οἶκον καὶ τὸ ἑλλήν σχολεῖον, ὧν ἡ ἐξέτασις καὶ γνῶσις ἄγει εἰς τὴν προτελευταίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐξίσωσιν, ἐξ ἧς ἀμέσως προκύπτει ἡ λύσις αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου παιδαγωγικοῦ προβλήματος, τίς εἶνε ἡ ὀρθὴ μεταρρυθμίσις τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐν τῷ ἡμετέρῳ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ δι' ἧς καὶ ὡς ἄνθρωποι καθόλου καὶ ὡς ἔθνος ἰδιαιτέρως δυνάμεθα νὰ εἰσελθῶμεν εἰς τὴν εὐθείαν πρὸς τὴν ὀρθὴν εὐημερίαν ἄγουσαν ὁδὸν καὶ εἰσελθόντες νὰ διανύσωμεν γοργῶς αὐτήν ;

Τοιοῦτο εἶνε, Κύριοι, τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου προταθὲν παιδα-

γωγικὸν πρόβλημα καὶ τοιαύτην ὀφείλει νὰ ἔχει πνευματικὴν παρασκευὴν ὁ μέλλων ὀρθῶς νὰ λύσῃ αὐτό. Τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ προκειμένου προβλήματος εἶνε φανερόν, ὅτι οὐδὲν ἴσως ἄλλο θὰ τιμήσῃ τόσον τὸ ἡμέτερον Σωματεῖον ὅσον ἢ δι' αὐτοῦ γινομένη ἀκριβὴς μελέτη καὶ ἐπιτυχῆς λύσις ἐκείνου ὑπὸ τινος τῶν ἡμετέρων λογίων. Ἡ συνεργία αὕτη τοῦ Συλλόγου θὰ εὐλογηθῇ μετ' ἐμπνευσμένης ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Θὰ εἴμεθα δ' εὐτυχῆ ἅπαντα τὰ μέλη αὐτοῦ, ἐὰν καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ καὶ πάντες ὁμοῦ συντελέσωμεν κατὰ δύναμιν, ἵνα κατέλθωσιν εἰς τὸ στάδιον τοῦ προκειμένου παιδαγωγικοῦ ἀγῶνος οἱ πάντων ἐπαρκέστατα πρὸς αὐτὸν παρεσκευασμένοι. Καὶ μὴ εἴπη τις, ὅτι τὸ νεαρὸν ἡμῶν ἔθνος δὲν εὐμοιρεῖ εἰσέτι τοιούτων ἀνδρῶν, οἵτινες δύνανται ἄριστα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ἀξιώσεις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Οὐτε δυνάμεθα οὐτε θέλομεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τοσαύτη καταλαβοῦσα συνέχει τὴν Ἑλλάδα ἐρημία τοιούτων λογίων, οὐδ' ὅτι τὸ ζωτικώτατον ζήτημα τῆς ἐλληνοπρεποῦς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν ἡμετέρων τέκνων δὲν ἐκίνησε δεξιὸν τινα νοῦν πρὸς λιπαρὰν αὐτοῦ μελέτην, δὲν ἐπλήρωσεν εὐαίσθητόν τινα καρδίαν ἀγάπης πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῶν ἡμετέρων τέκνων. Τῶν τοιούτων ἀνδρῶν δὲν εὐμοιρεῖ μὲν βεβαίως τὸ ἡμέτερον ἔθνος ὅσον τὰ σοφώτερα τῆς Εὐρώπης, δὲν ἀμοιρεῖ ὁμως καὶ παντάπασιν. Ἀνάγκη ὁμως ἵνα καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐμψυχώσῃ τοὺς ἀνδρας τούτους καὶ παραθῆξῃ αὐτοὺς πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, ἔνθεν μὲν ἠθικῶς ἀπονέμων τὴν ἐμπρέπουσαν εἰς αὐτὸν τιμὴν, ἔνθεν δὲ καὶ γενναϊότερον ἢ νῦν ἐπαγγελλόμενος νὰ ἀνακουφίσῃ τὸν πολὺν κάματον τοῦ μέλλοντος νὰ ἀριστεύτῃ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ. Ἐὰν σπουδαίως κηδόμεθα τῆς εὐοδώσεως τοῦ προκειμένου ἔργου, ὀφείλομεν νὰ νοήσωμεν, ὅτι πρὸς τὴν εὐόδωσιν αὐτοῦ δὲν ἀρκεῖ τὸ ἡμέτερον χιλιόδραχμον γέρας, ἀλλ' ἀπαιτεῖται τοῦλάχιστον τριπλάσιον. Διότι, ἵνα τᾶλλα παραλίπω, τίς ἀγνοεῖ τοὺς κόπους καὶ τὰς δαπάνας τῶν τοιούτων ἔργων, καὶ τὰς ποικίλας βιωτικωτέρας ἀσχολίας αἵτινες καθιστῶσι δεινῶς δυσχερῆ τὴν εἰς μόνον τὸν προκείμενον ἀγῶνα ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἀφοσίωσιν τῶν παρ' ἡμῖν λογίων; Ἐὰν κατὰ πάντα ὑψώσωμεν δεόντως τὸν προκείμενον ἀγῶνα καὶ ἐμψυχώσωμεν τοὺς ἀγωνιζομένους δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι αὐθίς ποτε θὰ συγκαλέσῃ ἡμᾶς ἐνταῦθα ἢ αὐτὴ καὶ σήμερον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρόσκλησις, ἵνα ἀκούσωμεν τὸ τερπνότατον ἄκουσμα, ὅτι διὰ τῆς συνεργίας αὐτοῦ συνετάχθη ὑπὸ δοκίμου χειρὸς οἶονεὶ ὁ κῶδιξ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνατροφῆς, οὗ τὰς ρήτρας ὑπηγόρευσεν αὐτὴ ἢ ἀληθῆς φύσις καὶ ἱστορία τῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, καὶ ὅτι

οὕτω συγκατέβαλεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τὴν φαεινὴν κρηπίδα, ἐφ' ἧς ὁ χρόνος καὶ ἡ τῶν ἀρμοδίων φιλόπατρις γνώμη καὶ σπουδὴ θὰ ἀνεγείρωσι λαμπρὸν τὸ οἰκοδόμημα τῆς τῶν ἡμετέρων τέκνων ἐρθῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ.

Εἴθε λοιπὸν νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸ στάδιον τοῦ προκειμένου ἀγῶνος πολλῶ κάρροτες τῶν νῦν φιλοτίμως ἀγωνισαμένων· εἴθε δὲ νὰ τύχωσι καὶ κριτῶν ἀνταξίων καὶ πολλῶ κριττόνων τῶν νῦν, ἵνα ἀγωνιζόμενοί τε καὶ ἀγωνοδίκαι ἐπαρκέσωσι πρὸς τὴν δυσχέρειαν τοῦ ἀγῶνος καὶ δωροφορήσωσιν εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος παιδαγωγικὸν ἐγκόλπιον, περὶ οὗ μετ' ἀκραιφνοῦς ἀληθείας νὰ λέγωμεν πάντες ὅτι « κτῆμα ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται. »

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Δεκεμβρίου 1880.

*Οἱ τοῦ Μαραθείου ἀγῶνος κριταὶ*

ΣΠ. Κ. ΜΠΑΛΛΑΝΟΣ  
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΣΠΑΘΑΚΗΣ  
ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ.

## Ο ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΑΓΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ὑπὸ Ο. Dressler-Dresden (Μετάφρ. Ι. Δ.)

Καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ κύματα τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ βίου ταράττονται τοσοῦτω σφοδρῶς, ἥτοι ὁ μὲν ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῶν ἐαυτοῦ ἰδεωδῶν καὶ ἀρχῶν, ὁ ἕτερος ὑπὲρ τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς ζωῆς, οὐδεμίαν ἔχων ἐπισείκειαν πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, οὐδὲ λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὸν ἴδιον ἐαυτοῦ κίνδυνον, ἀλλ' οὐδὲ γινώσκων μετὰ βεβαιότητος πῶς θ' ἀποβῆ ὁ ἀγών, καθ' ἣν ἐποχὴν, λέγομεν, — καὶ ζῶμεν ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ — ἡ πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ προσβολὴ ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε μόλις δύναται τις νὰ στοχασθῆ μείζονα ἐπίτασιν, αἱ ἰδέαι, αἵτινες καθιεροῦσιν ἐπιστημονικῶς ἴσην τὴν κατάστασιν τοῦ ἀν-